Obligāts kontroleksemplārs

VISU ZEMJU PROLETARIEŠI, SAVIENOJIETIES!

Literatura un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1946. G. 14. JUNIJĀ Nr. 24 (74)

GORKIJU PIEMINOT

Desmit gados, kas aizritējuši no Maksima Gorkija nāves, padomju ļaudis paveikuši brīnumainus darbus. Būtu dzīvs lielais rakstnieks, kam kapa bedri izraka padomju naidnieki, viņš sajustu prieku un lepnumu par varenās sociālisma valsts uzplaukumu. Šīs valsts cēlēju, iedvesmotāju un aizstāvju vārdus ar sajūsmu un pateicību piemin miljoniem darba ļaužu visās pasaules malās, un Gorkija vārds ir viens no tiem, kam sirds veltī visvairāk mīlestības. Romens Rolans rakstīja: «Es izstiepu savas saknes un zem Ziropas irdnes sasniedzu auglīgos krievu tautas slāņus, pieskāros varenai dzīvei, kas bija pamodusies Padomju Savienības dzīlēs. Šai apakšzemes darbā manas saknes satikās ar Gorkija saknēm, un tās brālīgi savijās.»

Gorkija saknes iesniedzas dziļi krievu tautā. Tās smeļ spēku no krievu tautas bagātajām garamantām, kurās izpaužas labie, cēlie tikumi, nesavtība un sirds laipnība, drošsirdība un uzticība dzimtenei, brīvības mīlestība, apdāvinātība un plašais vēriens, — visas tās vērtības un īpašības, kas krievu tautu darījušas stipru, kas viņai piešķirušas uzvaras spēku visgrūtākajās cīņās un iedvesmojušas viņu visdiženākajiem mērķiem. Gorkija saknes smeļ spēku no visiem tiem dzidrajiem, nemirstīgajiem avotiem, kas cēlušies no tautas dzīlēm. Viņš ir rados ar lielajiem krievu dzejas un prozas, mākslas un zinātnes meistariem, revolucionariem domātājiem un sabiedriskiem darbiniekiem, kas cīnījās par tautas gaišāku nākotni un radīja neiznīcīgas kulturas vērtības. Viņš bija kopā ar boļševikiem, cīnījās par Ļeņina un Staļina mācību, kas piepilda dzīvē vissvētākos tautas sapņus. Gorkijs saslējās liels kā milzis, jo viņa saknes dziļi un cieši ieaugušas tautā.

Niknajā karā redzējām, kā sabruka valstis, kā saļima vīri, kam nebija tādu sakņu. Apdzisa, pārvērtās rūsā senu civilizaciju spožums. Rolans pēkšņi atradās neiedomājami nelaimīgā, verdzinātā Francijā, svešu iebrucēju gūstā, franču brīvība bija pārdota, tauta iekalta važās. Rakstnieki, kas bija atrāvušies no tautas, slepus un atklāti pirka savu labklājību par brāļu postu, bet okupētās Vakareiropas zemēs ļaudis izslāpuši lasīja pagrīdnieku grāmatas un lapiņas, kuru sacerētāji runāja patiesību un sauca cīņā pret iebrucējiem. Dzīvo un zaļo tie, kam saknes tautā.

Pret vācu fašistu iebrucējiem kopā ar dzīvajiem dedzīgi sauca cīņā no tavām kapenēm Gorkijs, viņa grāmatas bija burvju ieroči, kādu nebija padomju pretiniekiem. Viņš bija cieši saaudzis ar boļševikiem. Ļeņina dzīvesbiedre atceras, ka pēc Londonas kongresa, kurā piedalījās Gorkijs, «Iļjičam seja arvien kļuva gaišāka un acis maigākas, kad viņš runāja par Gorkiju.» Gorkija bēru dienā Molotovs teica: «Gorkija diženumu rada tas, ka viņa gaišais prāts, tuvība tautai un pašaizliedzīgais, milzīgais darbs cilvēces kulturas sasniegumu apgūšanā padarījis viņu par uzticīgu darba ļaužu draugu un lielu iedvesmotāju cīņā par komunismu.» Augstu vērtē Gorkija darbu Staļins, Gorkiju mīl un saprot kolchoznieks un rūpnīcas strādnieks, profesors un skolnieks, viņa grāmatas kļuvušas dārgas un nepieciešamas katram padomju cilvēkam. Un tagad Gorkijs mūs no jauna iedvesmo darbā, viņš piedalās arī mūsu jaunajā piecgadē.

Gorkija grāmatas izaugušas no dzīves. Tās ir patiesīgas. Tās nenovirza lasītāju no īstenības tukšos, slimīgos sapņos vai miglainā mistikā. Tās rāda rūgtu, ļaunu, smagu dzīvi, kāda ļaudīm Krievijā bija jāizcieš kapitalisma laikā, bet tās nepamet lasītāju drūmā nomāktībā, tās paceļ augšup, — no vispretīgākajām nejēdzībām, no vistrulākā egoisma, no visnežēlīgākās kalpināšanas gaišas ticības un harmonijas pasaulē. Cilvēks ir labs un liels, viņš tikai jāatbrīvo. Tur, kur lielajiem krievu kritiskā realisma pārstāvjiem lāgiem pietrūka perspektīvas un paļāvības labā uzvarai, Gorkijs no tumšās ikdienas meta zelta tiltu uz nākotni, kļūdams par iedrošinātāju un ciņasbiedru dzīvē, un socialistiskā realisma ciltstēvu rakstniecībā. Realisma asums viņa darbos sajaucas ar romantisma jūsmu un aizgrābīgo smeldzi, ko viņš pats arī pareizi novērojis pie visiem lieliem gariem. Viņš raksta: «Par tādiem rakstniekiem klasiķiem, kādi ir Balzaks, Turgeņevs, Tolstojs, Gogolis, Ļeskovs, Čechovs grūti ar vajadzīgo noteiktību pateikt, vai viņi ir romantiķi vai realisti. Lielu mākslinieku darbos realisms un romantisms arvien it kā savienojas. Šī romantisma un realisma saplūsme sevišķi raksturīga mūsu lielajai literaturai, tieši tā viņai piešķir to savdabīgumu, to spēku, kas arvien redzamāk un dziļāk ietekmē visas pasaules literatūru.»

Aizkustināti mēs iedomājamies, kādos pārbaudījumos Gorkijs saglabājis tīru un jūsmīgu savu ticību cilvēkam, visam dziļam un labam. Par viņu vairākkārt sacīts, ka viņš kā Dante iznācis no elles un, aiziedams no turienes, atzvedis sev līdz, izglābis neskaitāmus ciešanu biedrus. Kad lasām viņa autobiografiskās grāmatas, redzam, cik brīnišķīgi ciešanās un pazemojumos, nežēlībā un trūkumā noturas mīlīgā vecmāmiņa, kā cauri nabagu vaimanām un dzērāju klaigām skan līksmās meža putnu balsis, kā vienkāršais Volgas kuģa pavārs māca zēnu mīlēt grāmatas. Viss, kas dzīvē labs, cēls un laipns, rotājas ap zēna galvu kā zeltaina ausma. Nav izmērojams un izsverams gaišais spēks, ko krievu tauta devusi savam mīļajam dēlam. Kad Gorkijs saraksta savu ievērojamo stāstu «Foma Gordejevs», viņš saka: «Šai stāstā jāsaskata plaša, saturīga tagadnes ainava un tai pašā laikā jāsajūt, ka tur nikni cīkstās enerģisks, veselīgs cilvēks, kas meklē saviem spēkiem piemērotu darbu, meklē plašumu savai enerģijai. Viņam ir šauri.» Šauri vecajā pasaulē bija katram drosmīgam, apdāvinātam cilvēkam, plašumu un atsaucību tādi cilvēki atrada padomju valstī.

Padomju zemē Gorkija enerģija šalca kā nemitīga straume. Simtiem darbu viņš paveicis, simtiem ierosinājis. Jaunībā viņš bija apstaigājis dzimteni kājām, cara kalpu uzmanīts un vajāts, sīvi cīnīdamies par savu vietu zem saules, bet alkanām acīm vērdamies ļaudis, laipnīgi ielūkodamies viņu sirdīs, allaž nostādamies vārgdienu pusē. Padomju laikā viņš visur bija gaidīts viesis, un nebija tādu lietu, notikumu un malu, par kurām viņš neinteresētos. Jau agrāk viņš bija teicis: «Pasauli satur kopā darbi, un jo tālāk, jo aktīvāka tā kļūst, kurpretim cilvēks, kas izturas pret pasauli pasīvi, — lai viņš būtu kas būdams, — ir man naidīgs, jo es visu mūžu esmu sludinājis, ka attieksmēm ar dzīvi un ļaudīm jābūt aktīvām. Šai ziņā esmu fanatiķis.»

Tāds brīnišķīgs, cilvēkiem draudzīgs fanatiķis bija Gorkijs visur un vienmēr, visā savā darbā. Viņa naidam pret darba ļaužu apspiedējiem, pret tumsoņiem, pret fašistiem nebija robežu. Viņš ienīda dziļi un mīlēja dziļi. Viņa tautas, dzimtenes, brīvības mīlai nebija robežu. Viņa darba rosmei nebija robežu. Viņa labsirdībai pret cilvēkiem, kas bija pelnījuši palīdzību, nebija robežu. Viņš mīlēja literatūru, mākslu, zinātni, gara gaismu dziļi, plaši, kaislīgi. Kaisli sita viņa sirds.

Gaišais prāts un kaislā sirds, vērīgās, nemaldīgās acis, cilvēku mīlestība, sūrā un bagātā dzīves pieredze un krievu tautas ģenijs radīja mākslas darbus, kam neiznīkstoša vērtība, kas vada cilvēkus augšup. Sākot ar «Makaru Cudru», pirmo Gorkija iespiesto stāstu, līdz mūža beigām lielais rakstnieks savos stāstos un romanos, poemās, lugās un publicistiskos sacerējumos aptvēris ārkārtīgi plašas jomas, viscauri tuvodamies dzīvei ar jaunu skatu. Taj pašā 1899. gadā, kad parādījās «Foma Gordejevs», lasītāji iepazinās arī ar Čechova «Mužikiem» un Ļeva Tolstoja «Augšāmcelšanos». Pretī drūmajām Čechova un Tolstoja ainām paveras jaunas dzīves iespējamības. Gorkijs ar saviem darbiem rādīja, ka kungu šķiru gaida neatvairāms gals. Kā vētrasputnu, kā revolucijas sludinātāju Gorkiju iemīlēja visplašākās tautas masas, viņš kļuva vecās pasaules atmaskotājs un tiesnesis cīnītājs par jaunu, taisnīgu socialu iekārtu. Viņa brīvie, romantiskie klaidoņi, kas nelokās elku priekšā, viņa strādnieki revolucionāri no lieliskā romana «Māte», viņa jaunatne nostājas pret veco, sakurtējušo pasauli, kas parādīta «Artamonovu uzņēmumā», «Okurovas pilsētiņā» un «Klima Samgina dzīvē.» Monumentalos gleznojumos paveras vairāku paaudžu gaitas, kas tēlotas ar liela meistara roku. Gorkija darbu ļaudis ir dzīvi, runā dabiskā, katrai kārtai, amatam, izglītībai piemērotā valodā, Gorkijs nenoslēpj ne viņu labās īpašības, ne netikumus un vājības. Gorkijs pareizi un rūpīgi tēlo darbības fonu, visus sīkumus un nekļūdās nevienā, un pacel īpatņus par tipiem un simboliem, kas ietver visu zemi un laikmetu. Tas ir krusteļu laikmets, — vecā iekārta drūp un beigās sabrūk, un ar pasakainu spēku izaug jauna, kuras vēsturiskā stunda pienākusi un kuras izteicējs ir Gorkijs.

Gorkijs savus darba noslēpumus, savas meistara atslēgas nav turējis skapī. Ar skolotāja un drauga rūpību un dedzību viņš mācījis grūto un atbildīgo rakstnieka amatu jauniem rakstniekiem, audzinājis viņus idejiski, skubinājis mīlēt socialistisko dzimteni, vadījis pie folkloras avotiem, bijis nomodā par valodas tīrību. Cieši sakari viņam bijuši ar visiem vecākās paaudzes pārstāvjiem un redzamākajiem laikabiedriem, ar visiem progresivajiem krievu rakstniekiem, daudziem viņš stāvējis kūmās. Tagad mēs ieraugām Gorkiju kā varenu ozolu, ap ko zaļo plaša, varena, skaņa birzs. Viņa balss aizskanējusi tālu pasaulē, kā zvans tā modina visu zemju darba ļaudis cīņā pret veco, netaisno iekārtu.»

Šai dienās mēs no jauna ar dziļu saviļņojumu atceramies arī, cik sirsnīgs draugs Gorkijs bijis mums, latviešiem. Latviešu rakstnieki, kas gatavojuši tulkošanai 1916. gadā izdoto Gorkija un Brusova «Latviešu rakstniecības krājumu», zina, cik daudz milestības šim krājumam ziedojis Maksims Gorkijs. Pirmā Vissavienības padomju rakst-

Turpinājums 2. lapas pusē

Latvijas PSR Ministru Padomes LĒMUMS Nr. 480

Par latviešu valodas pareizrakstības noteikumu apstiprināšanu

Latvijas PSR Ministru Padome nolemj:

Apstiprināt noteikumus par latviešu valodas pareizrakstību saskaņā ar pielikumu.

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs
V. Lācis

Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks
J. Kļaviņš

Rīgā, 1946. gada 5. junijā

PIELIKUMS

Latvijas PSR Ministru Padomes 1946. gada 5. junija lēmumam Nr. 480.

NOTEIKUMI PAR LATVIEŠU VALODAS PAREIZRAKSTĪBU

1. Latviešu alfabetā ir šādi burti: a, b, c, č, d, e, f, g, ģ, h, i, j, k, ķ, l, ļ, m, n, ņ, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.

Virs garo patskaņu burtiem liekama garuma zīme: ā, ē, ī, ū (virs burta o garuma zīmi nelieto).

2. Patskaņu garums apzīmējams saskaņā ar rakstu valodas izrunu. Vienkāršības dēļ svešvārdos garumi apzīmējami tikai lokāmās galotnēs, bet ne saknēs un piedēkļos.

No svešām valodām pārņemtos vārdos, kas kļuvuši par aizgūtiem vārdiem un plaši ieviesušies, garums apzīmējams kā latviešu vārdos (līnija, mītiņš, plānot u. c.).

3. Ar līdzskaņa r mīkstinājumu, kur to prasa gramatikas sistema, valodas izpratnes un izrunas izkopšanas nolūkos iepazīstināmi attiecīgo klašu skolēni mācības iestādēs, bet praktiskā rakstībā līdzskanis r nav jāmīkstina.

4. Svešvārdu rakstībā ievērojami šādi noteikumi:

a) Saskaņā ar latviešu valodas izrunu, vārdu sākumā izrunājams un rakstāms nebalsīgais s, piem., septembris, socialisms, Sofija, bet grieķu un latiņu vienkāršais s starp patskaņiem rakstāms kā balsīgais z, piem., analize, baze, fizika, filozofija, krize u. t. t.

b) Svešvārdos, kas cēlušies no grieķu un latiņu valodas, divskanis «eu» latviešu valodā pārvēršas par «ei», piem., reimatisms, neiralģija, pseidonims u.t.t.

c) Svešvārdos, kur divskanis «ei» pārvērties par «i» (ironija, idile u. c.), atstāt šo rakstību, bet pārējos svešvārdos lietot divskani «ei» (seismogrāfija, eidetika u. c.).

d) No grieķu valodas cēlušos svešvārdos divskaņa «ai» vietā latviešu valodā lietot burtu «e» (pedagogs, estētika, arheoloģija u. c.).

e) Svešvārdos, kas beidzas ar uzsvērtu patskani, akcenta vieta apzīmējama ar parasto garumzīmi: frotē, Monteskjē.

f) Šķiramā zīme latviešu rakstībā nav lietojama: pietisms, stoiķis, altruisms.

g) Latviski rakstītos svešos īpašvārdos nevar lietot zīmes ā, ō, ū, y un tāpat izrunājamos burtu savienojumus ae, oeh, ue u. t. l., bet to vietā jālieto e, ē, i, ī, piem., Kēgi (Kaegi), Mellers (Möller, Moeller), Ķelne, (Köln), Millers (Müller, Myller, hol. Muller), Minchene (München), Brisele (Bruxelles).

h) Latviski rakstītos vārdos, kas pārnākuši no svešām valodām, nevar lietot divkāršojumus bb, cc, dd, gg, kk, pp, ss, tt un tāpat izrunājamos savienojumus ck, dt, tc, tz u. t. l., bet to vietā jāraksta b, c, d, g, k, p, s, t, piem., Grabe (Grabbe), Lipe (Lippe), Knops (Knopp), klade (vācu Kladde), grote (vācu Grotte), Hese (Hesse), kase (Kasse), Bage (Bagge), Fricis (Fritz), Kocebu (Kotzebue) u. t. t.

Šis noteikums attiecināms arī uz latviešu uzvārdiem: Svike, Speke, Peke (nevis: Svikke, Spekke, Pekke).

Plūdeņi (l, ļ, r) un nāseņi (m, n, ņ) divkāršojami tikai tur, kur ieviesusies latviskā izruna to neapšaubāmi prasa (elle, eļļa, ķerra, kanna, balle, nulle, gamma, Kellermans, Millers, Šillers u. t. t.), un arī tur, kur to prasa etimoloģija (kontrrevolucija, irracionals). Pārējos gadījumos rakstāms viens līdzskanis: artilerija, apelacija, koleģija, gramatika, terors u. t. t.

5. Kā izrunā, tā arī rakstībā ievērojama tautas dzīvās valodas formu dažādība un bagātība, un tāpēc nav skaužamas, bet gan atzīstamas un lietojamas dažādas tautas valodā ieviesušās un plaši izplatītās formas, kur tās piemērotākas un labāk atbilst runas vai raksta saturam, stilam un izrādās praktiski izdevīgas. Tā, piemēram, darbības vārda īstenības izteiksmes nākotnes daudzskaitļa 2. personā galotnei -iet līdzās pieļaujama arī galotne -it (darīsiet, darīsit); divdabju galotņu formām -ošs, -oša līdzās lietojami arī atvasinājumi ar galotni -ējs, -ēja u. c. (izšķirošs, izšķirējs, vadoša, vadītāja), kur tas labāk un precīzāk izteic saturu; salikteņu formām pļaujammašina, kuļammašina līdzās lietojamas arī formas pļaujmašina, kuļmašina u. t. t. Gramatikās un pareizrakstības noteikumos un vārdnīcās paredzami un paskaidrojami vajadzīgie izņēmumi vispārīgos likumos.

M. I. Kaļiņina piemiņas vakars

12. jūnijā Rakstnieku klubā Latvijas padomju rakstnieku, komponistu un mākslinieku saime godināja izcilā padomju valstsvīra, boļševika, cīnītāja un izcilā cilvēka, bijušā PSRS Augstākās Padomes Prezidija Priekšsēdētāja Michaila Ivanoviča Kaļiņina piemiņu.

Piemiņas sanāksmi atklāja LPSR Augstākās Padomes Prezidija Priekšsēdētāja vietnieks, Latvijas Padomju Rakstnieku Savienības valdes priekšsēdētājs Tautas rakstnieks Andrejs Upīts. Viņš aicina sapulcējušos godināt Michaila Ivanoviča Kaļiņina piemiņu pieceļoties.

Pēc tam runā PSRS Augstākās Padomes Prezidija Priekšsēdētāja vietnieks, LPSR Augstākās Padomes Prezidija Priekšsēdētājs prof. Augusts Kirchenšteins.

— Mēs visi pazinām biedru Michailu Ivanoviču Kaļiņinu kā izcilu padomju valstsvīru, kas visus savus spēkus, bagāto dzīves pieredzi, marksistisko rūdījumu — visu sevi atdeva cīņai par savas tautas un valsts labāku nākotni. Biedra Kaļiņina kā socialisma valsts vadītāja darbības pamatā bija cieša saskare ar plašām padomju tautas masām.

Michails Ivanovičs Kaļiņins vienādi augstu cienīja visas Padomju Savienības tautas, tai skaitā arī latviešu tautu. Latviešu tautā, ar kuru viņš iepazinās, strādājot Revelē 1905. gada revolucijas priekšvakarā, bet vēl tuvāk — 1905. gada revolucijas, pilsoņu kara un Lielā Tēvijas kara gados, Michails Ivanovičs cienīja viņas revolucionarismu un dziņu pēc brīvības. Ar sevišķu gādību biedrs Kaļiņins Tēvijas kara dienās interesējās par latviešu strēlnieku diviziju, bet viņas varonību cīņā pret vācu okupantiem allaž stādīja par paraugu. Jo, — mēdza teikt biedrs Kaļiņins, — latvieši jau no seniem laikiem pazīst vāciešus, ļoti labi zina, kas viņus sagaida vācu kundzībā, tāpēc arī visus savus spēkus un līdzekļus ziedo cīņai un — uzvarai.

Atceroties daudzkārtējās satikšanās ar Michailu Ivanoviču Kaļiņinu Tēvijas kara laikā, biedrs Kirchenšteins raksturo viņu arī kā cilvēku, kas ir bijis vienkāršs, gādīgs, atsaucīgs visām tautas vajadzībām, taisnīgs.

— Biedra Michaila Ivanoviča Kaļiņina mūžs ir labs piemērs visiem, kā jākalpo savai tautai un dzimtenei, — nobeidza savas atmiņas biedrs Kirchenšteins.

Plašāku referatu par Michaila Ivanoviča Kaļiņina dzīvi un darbību nolasīja Ignats Muižnieks, it īpaši pakavējoties pie Michaila Ivanoviča Kaļiņina attieksmēm pret mākslu — literatūru, muziku, tēlojošo mākslu. — Viņš augstu vērtēja padomju mākslu, bet bija arī stingrs prasībās pret to. Pats viņš ļoti cienīja krievu klasiķus, it īpaši Čechovu un Tolstoju. Viņa formulējumi, kādam jābūt īstam padomju mākslas darbam, allaž noderēs par kriteriju padomju māksliniekiem.

Michaila Ivanoviča Kaļiņina nāve ir smags zaudējums. Par viņu šodien sēro visa mūsu plašā zeme, visas daudzās Padomju Savienības tautas.

Sanāksmi nobeidza koncerts. Radiokomitejas stīgu kvartets izpildīja P. Čaikovska kvartetu «Andante cantabile» un J. Ķepīša jaunā kvarteta I daļu. LPSR Valsts operas un baleta teatra soliste Elvīra Volšteine un Radiokomitejas solists Eduards Mikelsons dziedāja Čaikovska, Rachmaņinova, Jāņa Zālīša, Emīļa Melngaiļa dziesmas.

Iņ.

GORKIJU PIEMINOT

Turpinājums no 1. lapas puses

nieku kongresā 1934. gadā viņš nosauca Raiņa vārdu lielāko Padomju Savienības dzejnieku saimē. Tāpat kā Ļeņins viņš augstu vērtēja latviešu revolucionaru rosmi un dedzību. Un latvieši viņam allaž atbildējuši ar mīlestību. Viņa darbi, sākot jau ar pagājušā gadsimtena beigām, daudz tulkoti latviski, viņa lugas daudz spēlētas, viņa vētrasputns iejūsmināj̄is latviešu jaunatni, un nekādi buržuaziskās diktaturas žņaugi nespēja Latvijā apdzēst Gorkija spožo kvēli. Tagad latvieši kā briva tauta no jauna brīvi tiekas ar iemīļotajiem Gorkija varoņiem.

Gorkiju piemin visa plašā padomju tautu saime, jo visgrūtākajos laikos viņš apliecināja savu draudzību visiem sērdieņiem un apspiestajiem. 1907. gadā viņš raksta vēstuli slavenajam somu gleznotājam Akselim Gallenam par carisma spaidiem Somijā un aicina cīnīties kopā ar krievu revolucionariem. 1904. g. raksta par sarežģītajiem tautību apstākļiem Kaukazā. Nevienas tautas un cilts notikumi nepaslīd garām viņa acīm nepamanīti, un tādēļ tagad viņu kā tēvu un draugu godina armeņi un čuvaši, lezgini un latvieši, visa mūsu lielā saime. Nevilcinādamies viņš jau jaunībā aizstāvēja tautu vienlīdzības un brālības principus, kas vēlāk tika iemiesoti Staļina konstitucijā. Viņa balss liek ietrīsēties cerībā visām tām tautām un ciltīm, kas vēl smok kapitalisma jūgā. Nemaldīgi Gorkijs saskatīja zem ārējā viltus demokratijas spožuma postu un verdzību, savos Amerikas tēlojumos nosaukdams Ņujorku par dzeltenā sātana pilsētu, — kapitals, dzeltenais demons, žņaudz vēl šobaltdien miljonus ļaužu. Nešaubīdamies un nebaiļodamies Gorkijs sludināja jauno humanisma mācību, nostādīdams šo mācību preti liekulīgajām vecās pasaules pļāpām par mieru starp verdzinātājiem un apspiestajiem, — viņš sauca iznīdēt apspiedējus un atbrīvot apspiestos un kļuva lielākais un patiesākais jaunlaiku humanists.

1941. gada 18. jūnijā padomju zeme atzīmēja Gorkija piekto nāvesdienu. Tās bija beidzamās miera dienas, četras dienas vēlāk sāka dārdēt lielgabali, un vācu fašistu tanki vēlās pa mūsu druvām un dārziem. Lielās krievu tautas vadībā, saliedētas ap Ļeņina un Staļina partiju, padomju tautas izturēja vissmagākos pārbaudījumus, satrieca iebrucējus, un tagad atkal pēc pieciem gadiem mēs pieminam Gorkiju miera saulē, raudzīdamies nākotnē drošām acīm.

J. Sudrabkalns

GORKIJS KĀ PUBLICISTS

Gorkijs — lielākais padomju rakstnieks. Tas neapšaubāmi. Un vispār viens no lielākajiem rakstniekiem pasaules literatūrā. Bet literatura viņam nebija pašmērķis. Tā bija līdzeklis viņa lielajā un nemitīgajā cīņā par tautas brīvību, par to, lai cilvēks dzīvotu cilvēcīgu dzīvi, par socialismu. Gorkijs meklēja dzīves patiesību un atrada to revolucijā un socialismā. Ar literariem darbiem viņš savus vērojumus, savas atziņas teica citiem. Bet tās viņš teica ne tikai mākslas formā, ne tikai literaros tēlos, bet arī kā publicists.

Gorkijs ir arī lielākais padomju publicists. Viņš nekad nebija tais ieskatos, ka rakstniekam dzīve tikai jāattēlo. Nē, dzīvi viņš attēloja tādēļ, lai, parādot cilvēkam, kāds tas izskatās, virzītu to tālāk, ierosinātu jauno izskaust un labo nostiprināt. Tādēļ savas atziņas, kad vajadzēja ātri un tieši reagēt uz aktualām parādībām, viņš bieži vien pateica jēdzieniskā, īsu publicistisku rakstu veidā, nemeklējot īpašus tēlus, īpašu mākslinieciskū izteiksmi.

Bet jāpasvītro, ka savos literarajos darbos, savos stāstos, romanos un lugās Gorkijs nekad neiejauca publicistiku. Ja viņš gribēja ko pateikt kā publicists, tad viņš to teica kā publicists un ne kā prozaiķis.

Vai starp publicistiku un literaturu ir kāda plaisa? Jā un nē. Mērķis, tāpat kā visam, ko cilvēks rada, ir viens un tas pats: palīdzēt cilvēkam dzīvot labāk, nekā viņš dzīvo. Forma, turpretim, katram ir sava. Un slikti, ja tās sajauc, ja stāsts vai romans top publicistisks, bet publicistisks raksts iegūst to aprakstījuma, dzīves atspoguļojuma veidu, kādu lieto mākslas prozā. Gorkijs to ļoti labi saprata, un tāpēc viņa prozā nav publicistikas, un savā publicistikā viņš nemēģina atdarināt mākslas prozu.

Gorkija publicistiskie raksti ir asi, aktuali, asprātigi, konkreti, tver vienmēr tikai galveno diskutejamā jautājumā, nepastārpinot to ar mākslinieciskū tēlojumu. Ar to viņa kaujas raksti (publicistika vienmēr bijusi kareiviga) iegūst valdzinošu tiešumu, valsirdību, patiesīgumu un milzīgu iedarbības spēku.

Ja Gorkija publicistiskos rakstus sakopotu, iznāktu vairāki sējumi. Diemžēl, līdz šim tie vēl nav uzņemti viņa kopotos rakstos un tie pagaidām izdoti tikai dažās atsevišķās grāmatās. Bet šo rakstu nozīme vēl joprojām liela un aktuala, jo Gorkijs dzīvi redzēja dziļi, bija vērīgs psihologs un dziļš filozofs, bruņots ar dialektisko materialismu, un šis Gorkija skata dziļums un plašums atspoguļojas ikvienā viņa publicistiskajā rakstā.

Visur viņš prata saskatīt galveno, būtisko, kaut arī tas slēptos miljona sīkumu. Ar boļševistisku principialitati viņš atdalīja šo būtisko, izšķirošo no nejaušā, sīkumainā, izcēla un parādija to visā tā nozīmīgumā. Gorkijs arī publicistikā neuzstājās gara laika dēļ, rotaļādamies ar vārdiem, vai pozēšanas tieksmes dēļ. Viņš rakstīja lielās dzīves nopietnības dēļ, dziļas nepieciešamības dēļ, ko diktēja viņa atbildības apziņa pret tautu, pret lielajiem socialisma idealiem. Tādēļ visi viņa publicistiskie raksti ir lielas socialistiskas personības dokumenti. Tos var lasīt vienmēr un vienmēr.

Publicistikā atklājas viss Gorkija cīņas patoss. Galvenais, pret ko viņš cīnās, ir tas pats negativais, ko viņš rāda savos stāstos, lugās, romanos. Tas ir — cilvēka aklums, trulums, savtīgums, nekrietnā šaursirdība, mietpilsoniskais individualisms, kas nostiprinājies kapitalisma sabiedrībā un kas nav vēl izskausts arī socialistiskajā sabiedrībā, ar ko nikni jācīnās vienmēr un visur, kamēr vien kādas pēdas no tā vēl būs palikušas cilvēkā.

Galvenais, par ko cīnās Gorkijs, ir jaunais, socialistiskais cilvēks, plašo nākotnes perspektivu cilvēks, cilvēks, kurā vadošais princips ir kopības apziņa ar visu sabiedrību, cilvēks, kas šodienā dzīvo, nākotni radīdams, gudrs, spēcīgs un lepns cilvēks, kas zina, ka vienīgais radošais spēks zemes virsū ir vienīgi viņš pats. Šis jaunais cilvēks var izaugt tikai socialistiskajā sabiedrībā, kurā ir nojaukti visi tie notrulinošie plēsonības un mizantropijas ekonomiskie pamati, uz kuriem veidojas kapitala valdītā sabiedrība. Bet «veco Ādamu» nav viegli izskaust. Ar reimatisma sīkstumu tas iekodies kaulos. Tādēļ Gorkijs ar nesaudzīgu sava talanta bardzību uzbrūk vecajam, lai augtu un plēstos jaunais. «Ja ienaidnieks nepadodas, to iznīcina.» Tā Gorkijs formulē sava humanisma — padomju humanisma principu.

Jautājumi, par kuriem Gorkijs rakstījis publicistiskus rakstus, ir ļoti dažādi. Ja ieskatīsimies kaut vai tikai virsrakstos, tad tur atrodam, piemēram, šādus tematus: par mietpilsonību un mietpilsoniem, par cinismu, par karamazovismu, par personības sabrukumu, par PSRS «mechaniskajiem pilsoņiem», par jauno un veco, par Sarkano Armiju, par sievieti, par pionieriem, par strādniekiem un zemniekiem, par socialistisko industrializaciju, par humanistiem, par inteliģenci, par vēstures loģiku, par vecīšiem, par kapitalistu teroru pret nēģeru strādniekiem Amerikā, par fašistiskajiem kara kūdītājiem utt., utt. Jau no tā vien redzams, cik plašs bijis Gorkija redzes apvārsnis, par ko viņš interesējies, kam sekojis. Bet vēl lielāku apbrīnošanu un cienu pret Gorkiju jūtam, lasot šos rakstus un redzot viņa skata dziļumu un principialitati.

Gorkijs bez žēlastības velk dienas gaismā un atmasko visus padomju varas ienaidniekus, socialistiskās sabiedrības ienaidniekus — kā starp ārzemju kapitalistiem, baltgvardu emigrantiem, tā arī pašu mājas «mechaniskajiem pilsoņiem», vienalga, kādā spraugā tie būtu paslēpušies, ar kādiem cilvēcības lozungiem tie pulētos aizsegt savu atbaidošo egoisma kailumu.

Visas lietas viņš sauc īstajā vārdā. To sīkpilsonisko glēvo romantismu, kas par skaistām lietām mēdz pajūsmot pie alus glāzes un kabarē muzikas, bet dzīves īstenībā sava gribas vājuma dēļ slīd arvien dziļāk dūkstīs, Gorkijs skaidri un gaiši nosauc par «krogus romantismu». Mietpilsonisko individualismu viņš salīdzina ar «soliteru» — lentes tārpu (franču valodā tas nozīmē «vienīgais»), kas parazitē veselā organismā, izsūc citu dzīvības sulas, sastāv no miljoņiem skaitā atsevišķu locekļīšu, kas katrs spēj sīksti vairoties, bet, ja spētu domāt, teiktu, ka viņš ir vienīgais, nesalīdzināmais, neaizstājamais, ka viss ir viņa dēļ, un prasītu, lai valsts un visi citi pret viņu izturas humani, uzskatītu sevi par «līgavaini visās kāzās un nelaiki visās bēres».

To, kas vēl padomju iekārtā slimo ar «vecās pasaules» kaitēm — skaudību, rijību, mizantropiju, naidu pret visu to, kas ir pretrunā ar viņa egoistiskajām paražām, Gorkijs atklāti nosauc par nelietu. «Nelietis nav lamu vārds. Nelietis ir precīzs apzīmējums cilvēkam, kas dzīvei neder lieti.»

«Vienalga, ko jūs teiktu par boļševikiem, — aizrāda Gorkijs, — bet viņi ir uzņēmušies patiesi milzīgu smagumu, uzņēmušies atrisināt necilvēcīgi smagu uzdevumu, jo šis uzdevums galu galā nav nekas cits, kā — realizēt visu, par ko sapņojuši pasaules gudrākie viri un tie, kas patiesi no sirds visvairāk mīlējuši cilvēkus.»

Tautas un padomju valsts ienaidnieki juta Gorkija vārdu milzīgo nozīmi darba ļaužu masās, tādēļ ar savu nekītro roku aizkāra Gorkija dzīvību. Bet Gorkija revolucionarā doma, viņa dziļais padomju patriotisms, viņa naids pret fašistiem un visiem citiem vecās sabiedrības atkritumiem un «soliteriem» ir dzīvs un uzveiks visus, kas vien ar savu ledaino ēnu gribēs aizstāties priekšā socialisma dzīvinošai saulei.

Kārlis Krauliņš

MAKSIMA GORKIJA NĀVESDIENAS ATCERES SARĪKOJUMI

Latvijas Valsts Universitates filoloģijas fakultate Maksima Gorkija piemiņas vakaru bija sarīkojusi 12. jūnijā. Prof. R. Pelše nolasīja referatu «Gorkijs — mākslinieks un cīnītājs», doc. A. Grigulis — «Gorkija personība». Referatiem sekoja koncerts, kurā labākie republikas mākslinieki — A. Filipsons, N. Barabanovs, A. Žilinskis, R. Veide, N. Kačalovs — izpildīja Gorkija darbu deklamacijas un atskaņoja Gorkija tekstiem komponētās dziesmas.

17. jūnijā plkst. 19.00 Dailes teatrī plašu Gorkija atceres vakaru rīko Mākslas lietu pārvalde. Rakstnieku savienība, Teatru biedrība un Arodbiedrību Centrālā Padome. Par Maksima Gorkija dzīvi un darbu lasīs doc. Arv. Grigulis. Koncerta programā būs Gorkija darbu «Vētrasputns», «Dziesma par vanagu», «Italijas pasakas» deklamacijas, «Vecā Izergila» (dialogs), dziesmas no lugas «Saules bērni», «Teiksma par Marko» un citas Gorkija tekstiem komponētās. Gorkija laika revolucionarās dziesmas un krievu tautas dziesmas. Dailes teatris izrādīs fragmentus no lugas «Jegors Buličovs un citi». Gorkija lugu fragmentus sniegs arī Dramas un Krievu dramas teatri.

17. jūnijā plkst. 20.00 Gorkija atceres vakaru rīko Valsts bibliotēka. Par Maksima Gorkija dzīvi un darbu lasīs prof. M. Šacs. Turpat būs sarīkota arī Gorkija darbu izstāde, it īpaši viņa darbu tulkojumi latviešu valodā, latviešu preses atsauksmes par Gorkija darbiem u. t. t.

Gorkijam veltītu izstādi šinīs dienās atklāj arī Valsts rakstniecības muzejs. Gorkija nāvesdienā — 18. jūnijā — muzejā notiks Gorkija darbiem veltīts literars sarīkojums, kurā piedalīsies rakstnieki, mākslinieki un kultūras darbinieki.

18. jūnijā Dailes teatris sniegs Gorkija lugas «Jegors Buličovs un citi» izrādi.

Maksima Gorkija lugas, sakarā ar viņa nāvesdienas desmito gadadienu, iestudē arī citi republikas teatri. Dramas teatris iestudē viņa lugu «Pēdējie», Krievu dramas teatris — «Ienaidnieki», Jaunatnes teatris — «Sīkpīlsoni», Jelgavas teatris — «Vasa Železnova», Ceļojošais teatris — «Barbari» Liepājas muzikali dramatiskais teatris — «Ienaidnieki».

L.

ARVĪDS GRIGULIS

Maksima Gorkija dramaturģija

Gorkijs un Čechovs radīja pilnīgi jaunus dramaturģijas principus visas pasaules dramaturģijas mērogā.

Gorkijs no teatra prasa ļoti daudz, jo izprot teatra lielo iespēju iedarbībā uz masām. Viņš pareizi novērtē to spēku, kas piemīt skatuvei un tās mākslinieciskajai valodai. Tādēļ arī pats viņš tuvojas dramaturģijai ar vislielāko rūpību un atbildības sajūtu. Bez žēlastības Gorkijs iznīcina savas pirmās lugas mēģinājumu, jo tas neapmierināja viņa paškritiku. 1900. g. viņš raksta Čechovam: «Ar šo jums paziņoju, dārgo Anton Pavlovič, ka M. Gorkija drama, ar vaiga sviedriem aizvadīta līdz 3. cēlienam, veiksmīgi nobeidzās. To nobendēja skumjas un remarku pārbagātība. Sapīšis to smalkās druskās, es atvieglots uzelpoju un pašreiz no tās saceru stāstu. Nopietni runājot, man ļoti nepatīkama šī neveiksme, ne tik daudz pati par sevi, kā — domājot par to, kādu seju es rādīšu Aleksejam un Dančenko. Jūsu priekšā es attaisnošos, jo dramu tomēr uzrakstīšu katrā ziņā.»

Un Gorkijs uzrakstīja veselu rindu dramu, kuras visas pieder pie lielāko cilvēces vērtību krājumiem. Tās ir dramas, kas savā tehnikā līdzvērtīgas pasaules dramaturģijas meistardarbiem, dramas, kuru idejiskais spēks veidoja strādnieku šķiras ideoloģiju, kas kala Oktobra revoluciju, lika pamatus padomju dramaturģijai.

Jau agrā jaunībā Gorkijs pats izjuta teatra milzīgo spēku. Pirmajos klejojumos desmit gadu vecumā viņš kādā tirgū nokļūst lielā kiegeļu mājā, kur pašreiz notiek teatra izrāde. Pazīstamais aktieris Andrejs Burlaks tēlo Saltikova-Ščedrina Juduška Golovļevu. Juduškas tēls Gorkijā rada tādu niknumu, ka viņš grib doties uz skatuves un Judušku nogalināt. Visu nakti viņš satraukts klejo pa pilsētu. Šī notikuma ierosināts, Gorkijs kādu laiku ir teatra statists Ņižņijnovgorodā. Arī pēc tam Gorkijam valrākkārt ir praktiska saskare ar teatri. 1885. gadā viņš Kazaņā dzied antrepreniera Orlova-Sokolska korī, 1892. g. mēģina Tiflisā noorganizēt ceļojošu teatri, 1897. un 1898. g. vasaras mēnešos Poltavas guberņā, Manuilovkā organizē tautas teatri, kas sastāv tikai no vietējiem zemniekiem. Te viņš vadīja režijas un pats tēloja atbildīgas lomas. Savā pirmajā literarās darbības periodā viņš ir aizrautīgs teatra recenzents. Viss tas palīdzēja Gorkijam sakrāt bagātu pieredzes materialu dramas un teatra jautājumos.

Īpaši Gorkiju aizrauj Čechova lugas un jaunie Čechova dramaturģijas principi. Tam vēl pievienojas Gorkija un Čechova sirsnīgā draudzība. Viņu sarakstē ļoti bieži pieminēti dramaturģijas jautājumi. Čechovs nepārtraukti mudina Gorkiju sacerēt dramas.

1900. g. martā Čechovs raksta: «Mīļo Aļeksej Maksimovič, Dailes teatris no 10. līdz 15. viesosies Sevastopolē, bet no 16. līdz 21. — Jaltā sniegs «Tēvoci Vaņu», «Kaiju», Hauptmaņa «Vientuļos» un Ibsena «Hedu Gabler». Katrā ziņā atbrauciet. Jums tuvāk jāiepazīstas ar šo teatri, lai uzrakstītu lugu.» Jaltā Gorkijs iepazīstas ar Nemiroviču-Dančenko un Dailes teatri. Maskavas Dailes teatra kolektīvam izdodas izspiest no Gorkija solījumu uzrakstīt dramu.

Jau jūlija sākumā Čechovs atkal raksta Gorkijam: «Vai lugu uzrakstīji? Rakstiet, rakstiet un rakstiet, parasti, vienkārši.»

Pirmais vēstules citāts rāda, cik nopietni Gorkijs novērtē savu uzdevumu un pats notiesā neveiksmei pirmo mēģinājumu. Pēc tam turpinās intensīvs darbs, kura rezultāti parādās tikai 1902. gadā, kad Gorkijs pabeidz savas divas pirmās lugas «Sīkpilsoni» un «Dibenā».

Jau šajās lugās izsakās visi Gorkija dramaturģijas principi. Tas iespējams tikai tad, kad autors pilnīgi tedziļinājies žanra likumībās un ir skaidrībā par savu pieeju. Turpmākā darbā Gorkijs tikai padziļina un papildina savas atziņas arvien jaunos sasniegumos un dramaturģiskās vērtībās.

Kādi tad bija Čechova dramaturģijas principi, kas kļuva par Gorkija dramas tehnikas izejas punktu? Ko Gorkijs no tiem varēja paturēt, ko pārveidot un kas bija atmetams?

Čechovs formulēja dramas uzdevumu — dot uz skatuves dzīvi «tādu, kāda tā ir», un cilvēkus, «kādi tie ir». Tas lika uz skatuves izvērst plašu sadzīves klāstu kā sižeta fonu. Raksturi parāda sevi ar savas ričības atturīgi iezīmētām individuālām līnijām. Dramatismu neveido fabulu pagriezieni, bet personaža intīmo pārdzīvojumu atklāsme. Tā ir raksturu iekšējā kustība, kas Čechova un Gorkija dramaturģijā izvēršas par ļoti svarīgu uzbūves momentu. Dramatismam īpašu dziļumu piedod tas, ka šī raksturu iekšējā kustība noris uz parastā sadzīves fona. Forma, kādā izsakās raksturu kustība, ir — pašraksturojums un pašizteikšanās, ekspresiva runa, pasvītrota intonacija, izteiksmīga pauzu spēle, rūpīgs sadzīves detaļu izlietojums, atturīgs, bet psiholoģiskam raksturojumam obligāts personaža žests, klusināti liriski izlīdzinājumi, sadzīves tonim un raksturam piemēroti pasivi atslābumi. Par visām lietām tomēr — valoda. «Katrai maskai jārunā savā valodā».

Čechovam arī izdevās parādīt dzīvi tādu, kāda tā bija pagājušā gadsimta beigās. Bet Gorkijs gribēja daudz vairāk nekā tikai to, kāda ir dzīve, Gorkijs gribēja redzēt, kādai tai jābūt.

Pirms tam, kad Gorkijs vēl nebija aktīvi pievērsies dramaturģijai, viņš pēc kādas «Tēvoča Vaņas» izrādes raksta Čechovam: «Šais dienās skatījos «Tēvoci Vaņu», skatījos un raudāju kā sieva, kaut gan es nebūt neesmu nervozs cilvēks, pārnācu mājās apskurbis, jūsu lugas atmiekšķēts, noraksti jums garu vēstuli un saplēsu. Labi un skaidri pateikt to, ko sirdī radīja šī luga, ir grūti, bet, skatoties uz tās varoņiem, es jutu, it kā mani pārzāģē ar neasu zāģi. Zobi iet tieši pār sirdi, un sirds notrīc zem tiem, sten, saraujas. Man tā ir briesmīga lieta — jūsu «Tēvocis Vaņa», tas ir pilnīgi jauns dramatiskās mākslas veids, āmurs, ar ko jūs sitat pa publikas tukšajiem pauriem. Tomēr tā ir neuzvarama savā trulumā un vāji saprot jūs «Kaijā» un «Tēvoci». Vai jūs vēl rakstīsit dramas? To jūs darāt briniškīgi! «Tēvoča» pēdēja cēlienā, kad ārsts pēc garas pauzes runā par karstumu Āfrikā, es nodrebēju, jūsu talanta aizgrābts un bailēs par laudīm, par mūsu bezkrāsaino, nabadzīgo dzīvi. Cik jūs tur lieliski iesītāt pa sirdi, un cik smalki! Jums ir varens talants. Bet klausieties, ko jūs gribat panākt ar tādiem sitieniem? Vai cilvēks atdzims no tā?»

Čechovs mīlēja cilvēku un skuma par sava laika cilvēku, jo viņš tam neprata parādīt ceļu uz citu dzīvi. Viņš prata tikai brīdināt no kapitalistiskās dzīves. Gorkijs prata parādīt izeju un parādīja to — tas bija revolucionārā proletariata ceļš. Tas vien jau nodibina Gorkija un Čechova dramaturģijas atšķirību pašos pamatos.

Gorkijs vadīja proletariatu uz revoluciju un pēc revolucijas mācīja tam celt padomju zemi un veidot savu personību. Proletariata uzvaras ceļš savukārt uznesa Gorkiju viņa milzīgajos augstumos, jo lielu idejū var nest tikai lielas personības.

Jaunais cilvēks, cilvēka atbrīvošana un augšana, lūk — Gorkija dramaturģijas centrālā tema. Tas arī nosaka galveno uzdevumu: parādīt personības spēku, parādīt to brīvu no sīkām jūtām, no vīsa, kas to saista, rādīt, ka tā iet pretī attīstībai, pacelt cienību pret cilvēku, ko Gorkijs rakstīja ar lielo burtu, atmodināt tā lepnumu, radīt kauna jūtas par pazemojumu un iedegt cīņas kvēli.

Lai to panāktu, Gorkijs dramaturģijā uzstājās pret aizrautīgiem un sarežģītiem sižetiem, kas izskauž saturu un dzīves patiesību. Tāpat viņš uzstājas pret melodramatismu, naturalismu, pārspīlētiem skatuves tehnikas efektiem. Gorkijs cīnās par dramu, kas būtu uzrakstīta vienkārši, «kā to vienmēr dara ģeniji», un, tajā pašā laikā — «ar ugunīgu vārda spēku».

Čechovu vispirmā kārtā interesēja cilvēka psiholoģija, Gorkiju — cilvēka socialā daba. Čechova lugas ir psiholoģisku problemu lugas, Gorkija — socialo problemu lugas. Ne dragāt cilvēku, bet dragāt visu, kas traucē cilvēkam kļūt par cilvēku.

Sekojot Čechova dramas tehnikai, Gorkija pirmajai lugai «Sīkpilsoni» tikpat kā nav sižeta. Vismaz ne tādā nozīmē, kā to izprata valdošā dramaturģija un kā to vēl šodien izprot lielākais vairums dramas teoriju. Viss «Sīkpilsoņu» materials nav organizēts uz īpašiem notikumiem, kam jāhes iugas dramatiskais svars un, vispirmā kārtā, jāsaista skatītāju uzmanība. Mūsu priekšā ir cilvēku galerija ar saviem raksturojumiem runās, žestos, ārējā izskatā, ričībā un savām sarunu temām. Personu savstarpējo attieksmi nodibina gandrīz vai vienīgi sadzīves saites. Šīs savstarpējās attieksmes lugas gaitā un finālā atrisinās, neizejot no ordinarām sadzīves robežām. Visiem cēlieniem vijas cauri «saraustītās» kompozicijas princips, t. i. tāds temu maiņas princips, kur maiņu nemotivē ar sižetiskiem elementiem, bet gan — ar sadzīves raksturu. No tā izriet personu satikšanās un grupējumi cēlienos, biežā sarunu temu maiņa; atgriešanās pie temām, kas traktētas agrāk; garāmejošas personas ar savām temām, kas sarauj ritošus dialogus, un citi paņēmieni, kas pasvītro čechovisko dzīves tiešamības atveidu.

Tā būvētai lugai ir it kā ārējs vēstītājs stils ar īpaši pievērstu uzmanību personu raksturojumiem. Lugas dramatismu rada tā sociālā tema, ko autors traktē lugā un kas nosaka personaža likteni. Šiem principiem Gorkijs paliek uzticīgs, sākot no savas pirmās lugas «Sīkpilsoni» līdz savai pēdējai lugai — «Dostigajevs un citi».

Gorkija lugās ir raksturi, raksturi un vēlreiz raksturi, bet ik cilvēks, uznākot uz skatuves, uznes sev līdz plašāku vai šaurāku sociālās dzīves apvārsni. Atsevišķu temu spēks liek šiem apvārsņiem krustoties un sadurties — ciest katastrofas, kas tad arī veido lugu ideoloģiskās līnijas.

Vēl vairāk nekā Čechovs Gorkijs akcentē valodu kā galveno elementu raksturu veidojumos. Šajā sakarā zīmīgs ir viņa raksts «Par lugām», kur autors fiksē savus galvenos dramaturģijas principus.

«Mūsu pasaulē nav nekā, kam nebūtu vārda, kas nebūtu iekļauts vārdā. Tas viss ir primitīvi vienkāršs, bet, man šķiet, ka vārda nozīmi nav pietiekami apguvuši jaunie lugu rakstnieki... Luga — drama, komedija — visgrūtākā literaturas forma, — grūta tāpēc, ka luga prasā lai katra vienība tās norisē būtu raksturota kā ar vārdu, tā ar darbību patstāvīgi, bez autora priekšrakstiem. Romānā, novelē cilvēki, ko tēlo autors, darbojas ar viņa palīdzību, viņš visu laiku ir kopā ar tiem, viņš pasaka lasītājam, kā tie jāsaprot, paskaidro viņam slo-

MAKSIMA GORKIJA PROZA

1893. gadā Fridrichs Engelss Komunistiskās partijas manifesta itāļu izdevuma ievadā rakstīja, ka tagad, gluži kā pirms 1300 gadiem, sākas jauna vēsturiska era, proti, revolucionārā proletariata laikmets. Engelss jautā, vai Itālija dos cilvēcei jaunu Danti, kas apdziedās mostošās dienas ausmas stundu. Krievu padomju literaturvēsturnieks Poļaks, citējot minēto Engelsa piezīmi, saka, ka ģeniālais sociālisma teoretiķis toreiz vēl nezināja, ka tāds jaunās šķiras dziedonis radies jau pirms gada Krievijā. Tas bija Maksims Gorkijs, kura pirmais stāsts Makars Čudra parādījās 1892. gadā.

Tālaika kritika jauno prozaiķi uzņēma dalītām jūtām. Ovsjaņika Kuļikovska rediģētajā krievu 19. g. s. literatūras vēsturē 1911. gadā kāds literatūras teoretiķis nosauc Gorkiju par negaidītu, pārsteidzošu parādību, kas iezīmē pavisam jaunu virzienu, lauž klasiskā realisma nodibinātās tradicijas. Izanalizējis jaunā rakstnieka baskāju stāstus, Okurovas pilsētiņu un Fomu Gordejevu, apcerētājs secina, ka Gorkijs vienmēr iet pa savu ceļu un ka šis ceļš taisns. Ja paskatāmies krievu literatūras tā sauktā «zelta gadsimta» kritisko realistu darbos un salidzinām tos ar Gorkija stāstiem un romaniem, redzam principialu atšķirību kā matikā, tā idejiskajā saturā. Maksims Gorkijs, organiski izaugdams no Ļeva Tolstoja, Turgeņeva, Gogola, Lendala un Balzaka nodibinātajām realisma tradicijām, sper soli tālāk un ienes jaunu līniju, dzīves virzošo spēku, varonības un cīņas līniju. Lielie buržuaziskās iekārtas kritiskie realisti gan atklāja dziļas socialās pretrunas, bet viņi nenoliedza pašas privatipašuma sistemas pamatus, tiem likās, ka pietiek ar veiksmīgu operaciju, lai slimnieks atveseļotos. Jautājums kurp iet, ko darīt, palika neatbildēts, nākotnes perspektiva slēpta.

Tais gados, kad Gorkijs ienāca literatūrā, prozā dominēja Antons Čehovs, kas noteica visas demokratiskās inteligences dzīves toni. Maksims Gorkijs savu ievērojamo laikabiedru novērtēja visai augstu, «paklanījās» viņa talantam, bet meklēja citu, revolucionara cīnītāja stilu. Būdams mostošās šķiras cilvēks, šķiras, kas pieteica tiesības uz dzīvi, Gorkijs kļūst šī jaunā vēsturiskā spēka, nemiera un traukšmes izteicējs. Šī nākotnes perspektīva, rītdienas redzēšana piešķir viņa prozai īpašu koloritu, savdabīgu tīri gorkijisku noskaņu un toni. Maksims Gorkijs jau savu literāro gaitu sākumā uzsver, ka nepietiek ar vecā noliegšanu, sīkpilsoņu ideālu izārdīšanu, jāiet soli tālāk. Proletariata rakstniekam jābūt ne vien mirstošās iekārtas un sabiedrības kritiķim, bet arī dzīves apliecinātājam. Kā viņš saprot mākslas uzdevumu, Gorkijs skaisti pateicis jau vienā no pirmajiem stāstiem: «Nav tiesa, ka dzīve drūma, nav tiesa, ka tā tikai laupums un vaimanas, bēdas un asaras! Viņa nav tikai nelietība vien, bet varonība, nav tikai dubļi, bet arī gaišums, burvīgums, skaistums... Viņā ir arī spēks radīt to, kā pašai vēl trūkst! Šim spēkam nepietiek šodienas, tas tikai rītu attīstīsies pilnām.» Lūk, lai izteiktu šo augošo, topošo spēku kustību, Gorkijs realismu papildina ar revolucionārā romantisma elementu, līdz ar to likdams pamatus socialistiskajam realismam, kas vēlāk paša Gorkija un visā padomju literatūrā kļūst par vadošo mākslinieciskā darba metodi.

Tas ir tas jaunais, savdabīgais viņa mākslā, ko uztvēra jau Koroļenko, kam Gorkijs aiznesa savus pirmos baskāju stāstus. Izlasījis Makaru Čudru, Koroļenko piezīmējis — «Savāda lieta. Tas taču romantisms, kas sen jau beidzis eksistēt». Koroļenko teicis, ka jaunais autors dzied ne savā, bet svešā balsi. Iepazinies ar Čelkašu, viņš iesaucies: «Es jau teicu, ka jūs esat

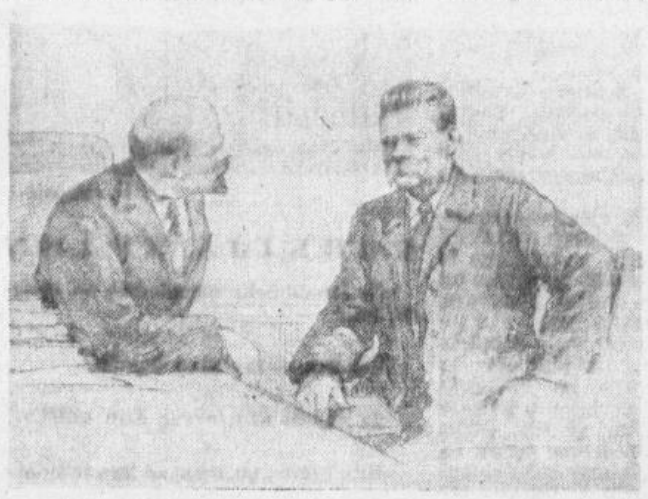

V. Ļeņins un M. Gorkijs

realists, ne romantiķis». Tad padomājis un pasmiedamies piebildis: «Bet tanī pašā laikā romantiķis». Šis interesantais epizods uzskatāmi norakstūro Maksima Gorkija prozas galvenās pamatīpašības. Mācīdamies no klasiskā realisma, viņš nebaidās lauzt iesaknojušās tradicijas un apvienot divus līdz tam pretiķīgus literatūras virzienus. Kā Gorkijs pats kādā rakstā izsakās, šī jaunā metode nav galvas izdomājums, to radījis laikmeta un dzīves dialektikas izvirzīto problemu ietekmē.

Šo divu elementu kritiskā realisma *un revolucionarā romantisma sadarbība* izmanāma jau pirmajos stāstos — Makarā Čudrā, Čelkašā, Vecītē Izergilā, Konovalovā u. c. Ar šiem drusku romantizētajiem klaidoņu tēliem jaunais rakstnieks augstākā revolucionarā humanisma vārdā protestēja pret buržuaziskās sabiedrības tikumiem, kapitalisma naudas un peļņas morali. Viņš ne vien protestē, bet arī to pilnīgi noliedz jaunas labākas iekārtas vārdā. Tanī pašā laikā tā bija arī narodņiku zemnieku dzīves idealizacijas kritika. To liecina narodņiku publicistu un rakstnieku asie uzbrukumi Gorkijam. Maksimam Gorkijam sveša katra primitivisma un patriarchalo tikumu idealizēšana. Sabiedriskā launuma cēloni viņš saskata tieši šajās patriarchalo tradiciju atliekās un kapitalismā, kas atraisīja pasaulē visnegantākos, dzīvi sagandējošos spēkus. Pretstatā toreizējā krievu realistu darbos tik daudz tēlotajam pazemotajam, apspiestajam cilvēkam, nevarīgajam, glēvajam mietpilsonim, Gorkijs pats pirmais parādīja arī spēcīgus, drosmīgus raksturus, kuri vairāk par kapeiku mīl brīvību, neatkarīgu dzīvi.

Rakstnieks nemaz savus varoņus neidealizē, nedomā, ka šo baskāju dzīves gudrība derīga proletariata cīņai. Viņa nolūks bez aplinkiem parādīt vecās Krievijas dzīvi, bez žēlastības atmaskot kapitalisma dīvaino morali, kas līdz tūkstošiem ļaužu maizes kumosu, bet tai pašā laikā liekulīgi runā par kulturu un progresu. Neviens cits jaunākajā literatūrā pēc Ļeva Tolstoja nav tik patiesi attēlojis savos darbos notikumu sociālos cēloņus un vēsturisko secību, kā to darījis Maksims Gorkijs.

Grāmatās Foma Gordejevs, Artamonovu uzņēmums un Klima Samgina dzīve rakstnieks devis lieliskas krievu buržuazijas izaugsmes, attīstības un bojā ejas gleznas. Tās salīdzināmas ar Tolstoja un Balzaka lielajām epopejām, kas māca daudz skaidrāk un labāk izprast laikmeta un vēsturisko notikumu kustības dziņējspēkus nekā speciali pētījumi. Zivju rūpnīcas īpašnieka Jakova Majakina un Ilļjas Artamonova tēlos, Fomā Gordijevā un Artamonovu uzņēmumā Gorkijs parādījis buržuazijas «censoņa» raksturīgākās īpašības, kā tipiskus savas šķiras pārstāvjus. Pie tam Gorkijs atmet malā subjektivo simpatiju un antipatiju. Viņš vēlas lasītājam atklāt tikai patiesību, ko nevar panākt nosodot vai cildinot, bet vienīgi parādot gleznās un dramatiskās raksturu cīņās, kā tas bija. Par vienu no saviem varoņiem viņš saka: «Jakovs Majakins, arī «dzelzs» un pie tam smadzeņu cilvēks, viņš jau spējīgs domāt plašāk, nekā prasa viņa šauri personīgās intereses, viņš ir politiski noslīpēts un jūt savas šķiras nozīmi» (Par literaturu 219. lpp.). Šāds Majakins ir tipisks ne vien sa-

grautajai krievu buržuazijai, bet visai kapitalistiskai pasaulei. Tas ir, tā sakot, arī «viscilvēcīgs» un internacionals tips. Majakins domā, ka cilvēkam tikai tik vērtības, cik tas ienes procentu, pavairo uzņēmēju kapitalus. Majakina runa uz Volgas tvaikoņa pievienota tāda veida monologa šedevriem literatūrā, kas raksturo buržuazijas dzīves filozofiju, atbaidošu, pilnu cilvēknaida un nerimīga naudas izsalkuma. Majakins un Ilļja Artamonovs savā ziņā arī ir varoņi. Tie ir stipras gribas cilvēki, kas nebaidās nekādu šķēršļu un līdzekļu, lai sasniegtu iekārtoto mērķi. Tā ir egoista morale, kuraj nerūp vis tautas un cilvēces labklājība, bet vienīgi paša vēders un labums. Īsto varonības jēgu un skaistumu Gorkijs saskata tai jaunajā šķirā, kas, runājot Raiņa vārdiem, «iziet cilvēci un sauli gūt». «Skaistums varonībā, kas nav līdzīgs dzīvei, bet kas būtu lielāks, gaišāks un skaistāks par to», raksta Gorkijs vēstulē Antonam Čechovam 1900. gadā. Tai pašā gadā viņš citā sakarā raksta, ka mākslas galvenais uzdevums «attēlot krāsās, vārdos, skaņās, formā visu labāko un skaistāko, kas slēpjas cilvēka dvēselē». Lūk, šo labāko un skaistāko Gorkijs atrada ļaudīs, kas izgāja cīņā pret majakiniem un artamonoviem. Pat drūmajās autobiografiskās triloģijas grāmatās baigajā sabiedriskās dzīves postažā redzam arī gaišus un jaukus cilvēkus. Ja arī sākumā šie ļaudis it kā mazākumā, viņi nepiedalās likumu izdošanā, taču viņi virza progresa gaitu.

Savos stāstos un romanos Gorkijs līdzās pazemotajiem un apspiestajiem nepārtraukti rāda arī varoņa uzvarētāja tēlu, ko tas saskata revolucionārā proletariatā. Cīņa par cilvēcību viņam identificējas ar cīņu par socialismu, jo, runājot Marksa vārdiem, «komunisms nozīmē cilvēciskā cilvēka dzimšanu.» Kritiskie realisti parasti strādnieku attēloja kā pasīvu, nevarīgu radījumu; Gorkijs tajā saskatīja ne vien ekspluatacijas upuri, bet vispirms jaunas, labākas dzīves cīnītāju. Gorkija romanos strādnieks viena no centrālām figurām. Tā sauktais masas cilvēks nav viņam interesants priekšmets bioloģiskām un sociloģiskām studijām kā Emilam Zolā, bet varonis, kam autors kaisli dzīvo līdzi, kura likteņa stāsts saistās ar izšķirīgām vēsturiskām norisēm tautas un cilvēces dzīvē.

Līdztekus Krievijas buržuazijas attīstības un bojā ejas notēlojumiem Gorkijs zīmē arī proletariata tapšanas un cīņas gleznas. Lasot viņa darbus, sākot ar romantiskajiem stāstiem, beidzot ar pēcrevolucijas gados sarakstītām sadzīves epopejām, mēs iepazīstamies ar visu Krievijas jaunlaiku vēsturi. Aiz atsevišķiem raksturiem un portretiem allaž redzama sabiedriskās dzīves aina.

Artamonovu uzņēmumā, Matveja Kožemjakina dzīvē un Klima Samgina dzīvē atveidojas viss sabiedriskās vēstures process, liela laika posma attīstības gaitā. Redzam, kā izmainās dzīve, cilvēks, kā no pazemīgā darba darītāja izaug savas šķiras apzinīgs cīnītājs. Romanā Artamonovu uzņēmums sākumā kungu un strādnieku starpā vēl valda tīri patriarchalas attieksmes. Buržuazija vēl ir ziņāmā mērā progresīvs spēks. Ilļja Artamonovs ar milzīgu piepūli un enerģiju uzceļ rūpnīcu, kurā strādā simtiem ļaužu. Vecais strādnieks Morozovs svētkos paklanās darba devējam un pateicas par maizes kumosu. Morozovs neapzinās, ka ne Artamonovs, bet viņa paša un pārējo biedru rokas uztur rūpnīcu un vairo saimnieka kapitalus. Bet romana nobeigumā jau cits laiks, citi ļaudis un centieni. Pēteri Artamonovā jau izkūnojies tipisks buržujs — izsūcējs, kas slimo ar garīgo un fizisko impotenci. Kapitalisms savā klēpī jau dzemdējis pretmetu — strādnieku šķiru, kam lemts vēsturiskais uzdevums noslaucīt no zemes virsas artamonovus. Vecā Morozova dēls Zacharijs vairs nelokās padevīgi baltroču priekšā, viņš sen vairs neapmierinās ar pāra kapeiku algas pielikumu un darba apstākļu uzlabošanas prasībām, bet apzinās, ka īstais īpašuma saimnieks ir viņš pats, ne Artamonovs, kas īstenībā vegetē no darba cilvēka saražotās virsvērtības. Kad revolucijas sākumā trīs jaunekļi fabrikā nozog audeklu, Morozovs vaicā zagļiem: — «Vai jūs zināt, kam esat nozaguši? Un pat atbild — Jūs esat nozaguši mums visiem! Vai tagad maz drīkst zagt, draņķi tādi!» Tā ir pavisam jauna attieksme pret darbu. Tā ir sabiedriska īpašuma apziņa, kas varēja rasties vienīgi sūrā pieredzē, smagā, nevienādā cīņā.

No šejienes izaug romantiskais patoss un revolucionarais romantisms, kas augstāko kāpinājumu aizsniedz lieliskajā romanā Māte, kas īsā laikā kļuva par visas pasaules strādnieku mīļāko grāmatu. Grāmata vārda pilnā nozīmē izaudzinājusi tūkstošiem revolucionāru. Buržuaziskie un menševistiskie kritiķi vienā korī sauca, ka Maksims Gorkijs atkāpies no mākslas principiem un radījis nedzīvu darbu. Pretiniekiem nepatika grāmatas boļševistiskais gars un stingrā principialitate revolucionārās kustības jautājumos.Pāvela Vlasova un pārējos tēlos pirmo reizi bija uzzīmēts nealzmirstams boļševika portrets. Tas ir lielisks realistiskās mākslas paraugs ar spēcīgu revolucionārā romantisma apaksstrāvu, kas romana nobeigumā izskan gluži himniskā pacēlumā. Pie tam Gorkijs šajā darbā neatkāpās no dzīves patiesības, no realistiskās tēlošanas metodes. Bet šī patiesība bija tik aizraujoša, krāšņa, pret ko visi simbolistu un buržuazisko romantiķu mistiskie izdomājumi izlikās kā muļķīga niekošanās. Ļeņins, satiekoties ar Gorkiju 1907. gadā Londonā, izteicās par romanu ļoti atzinīgi un nosauca to par «ļoti laikmetisku grāmatu».

Literārā darba tehnikas paņēmienos Maksims Gorkijs tuvāks Bālzakam, Tolstojam un Gogolim nekā Puškinam un Antonam Čechovam. Viņa teikums bagāts romantiskiem elementiem, krāšņiem epitetiem, metaforām, hiperboliskiem salīdzinājumiem. Gorkija varoņiem, īpaši pirmā posma darbos, bieži vien titaniski izmēri. Viņš mīl sleznot plašiem otas vilcieniem, mīl gaišu, skanīgu krāsu ziedu. Maksima Gorkija darbu peizaža allaž krāsaina un daudzveidīga, ar dziļu perspektivu. Tur redzam bezgalīgus stepju klajumus, varenо jūras izplatījumu, Volgu, saules gaismas, zvaigžņu un maigas mēnesnīcas apstarotas ainavas. Viņu valdzina viss lieliskais, cildenais un skaistais. «Vētra jūrā un negaiss stepē, nezinu lielīskākas parādības dabā!» izsaucas rakstnieks kādā stāstā. Romens Rolans Maksima Gorkija prozu salīdzina ar dziļu ezeru, kurā skaidri atspoguļojas viss mainīgais dzīves ritms.

Rakstnieks pats izsakās, ka ļoti daudz viņš mācījies no tautas pasakām un teikām. No šejienes tā apbrīnojamā māka interesanti stāstīt, daudzu stāstu fantastiskie sižeti, tēlu hiperbolisms, spēcīgā emocionalitate un lirisms, kas dod viņa mākslai īpašu gorkijisku noskaņu.Taču Gorkija stils ļoti lakonisks, skops. Lai noraksturotu cilvēku, viņam pietiek ar žestu, pozi, nelielu intonāciju, divi trīs replikām. Tajās tad atklājas varoņa individualais raksturs ar visām kārtas un profesijas īpašībām un laikmeta noskaņu.

Maksima Gorkija proza ir poetiskā vārda mākslas paraugs. Lielais rakstnieks visā savas dzīves laikā nemitējās atkārtot jaunajiem rakstniekiem par vārda milzīgo nozīmi literārā sacerējumā. Viņa māksla ir kā dziļš kalnu avots, kura veldze neizsīkst gadu simtos.

Edgars Damburs

---

penās domas, tēlo figuru darbības slēptos motivus, atēno viņu garastāvokļus dabas un apkārtnes aprakstos un vispār visu laiku tur viņus savu nolūku pavedienos, brīvi un, bieži vien lasītājam nemanot, ļoti veikli, lai gan patvaļīgi, vada viņu rīcību, vārdus, darbus, savstarpējās attieksmes, visādi rūpēdamies, lai padarītu romanu figuras, cik iespējams, mākslinieciski skaidras un pārliecinošas. Luga nepieļauj tik brīvu autora iejaukšanos, lugā viņa priekšā sacīšana skatītājam aizliegta. Lugā darbības personas parādās vienīgi un tikai — viņu runā, t. i. runas un nevis aprakstu valodā. To ļoti svarīgi saprast, jo, lai lugas figuras iegūtu uz skatuves, aktieru tēlojumā, mākslinieciskū vērtību un sociali pārliecinātu, nepieciešams, lai katras figuras runa būtu stingri savdabīga, cik iespējams izteiksmīga, — tikai tādā gadījumā skatītājs sapratīs, ka katras lugas figura var runāt un darboties tikai tā, kā to apgalvo autors un rāda skatuves mākslinieki.»

Raksturu dziļumu un līdz ar to socialās problemas nopietnību Gorkijs panāk — atsedzot cilvēka rakstura iekšējās pretrunas. Nepietiek, ka personāžam dod tikai skaidri parādītu socialo pamatu, ir jāatrod katram raksturam arī viņa individuālā serde, jo tā nosaka viņa socialo izturēšanos. «Tāpēc: ja mēs gribam — un mēs to gribam, — pāraudzināt viņu (t. i. cilvēku), mums nevajaga vienkāršot tagadnes sadzīves cilvēku, bet mums tas jārāda viņam pašam pilnā viņa iekšējā chaosā un sašķeltnes spilgtumā, ar visām «sirds un prāta pretrunām» katrā attēlojamā vienībā, bez šķirai vispār raksturīgā, jāatrod tā individuālā serde, kas tai visraksturīgākā un kas galu galā nosaka tās socialo izturēšanos»...

«Šķiru pazīmes» nav jāuzlīmē cilvēkam no ārienes uz sejas, kā to dara pie mums; šķiras pazīme nav kārpa, tā ir kaut kas ļoti iekšējs, bioloģisks, nervu un smadzeņu lieta. Nopietna rakstnieka uzdevums ir — izveidot lugu ar tēliem, kas mākslinieciski pārliecina, panākt to «mākslas patiesību», kas dziļi saviļņo un spēj pāraudzināt skatītāju. Lūk, piemēram, Vinstons Čerčils, viņš, protams, vairs nav cilvēks, bet kaut kas neizmērojami sliktāks, viņš ir ļoti raksturīgs kā būtne, kam šķiras pazīmes parādās pilnīgi ideāli, viņa konservativisma un zvēriskā naida veidā pret Padomju Savienības darba tautu. Bet ja dramatiķis ievēros viņu tikai no šīs puses, — tikai kā būtni, kas nīst, — tas nebūs viss Čerčils un tāpēc nebūs dzīvs Čerčils. Viņam, jādomā, ir vēl kaut kādas piedevas pie viņa pamatkroplības, un man šķiet, ka droši vien tās ir bēdīgas, komiskas piedevas. Esmu pilnīgi pārliecināts, ka šim lordam ir kaut kas ļoti smieklīgs, no kā viņš kaunas, kas slepeni moka viņu, un tāpēc viņš tik ļaunprātīgi raksta savās grāmatās.»

Nākamais svarīgākais moments, ko Gorkijs izvirza dramaturģijā, ir prasība, lai drama būtu aktuaja un aktiva. «Galvenā prasība dramai ir — lai tā būtu aktuala, saturīga, darbības piesātināta.»

Gorkija lugām aktivitati nosaka centralo temu svarīgums, un skatuvisko dinamiku rada cikliski veidotas sadursmju grupas, kas kopēji veido centralo konfliktu. Tādēļ arī Gorkijs mēdz savas lugas dēvēt par «ainām», «scenām» u. tml., nesadala skatos, kā tas ir parasts, bet gan sadursmju grupās (piem., «Jegors Buličovs»).

Gorkijs ir sarakstījis gandrīz divdesmit lugu. Tās visas iztirzā lielas socialas temas. Rūpīgi veikts tipizacijas process. Ik persona pārstāv lielāku vai mazāku sabiedrisku grupu. Personu sadursme atsedz grupu sadursmi, un personu traģedija ir vienas vai otras socialas grupas traģedija.

«Sīkpilsoņi» rāda šīs pretiķības pilnās šķiras stāvokli un viņas lomu dzīves attīstībā. «Dibenā» atklāta baskāju tema, kas kļūst par briesmīgu kapitalistiskās sabiedrības apsūdzību.

Šai lugai seko vesela virkne lugu, kur Gorkijs iztirzā ļoti sarežģīto inteliģences problemu. Dažādos griezienos un saistīta ar dažādām blakusproblemām, tā dominē «Vasarnīekos», «Saules bērnos», «Barbaros», «Ienaidniekos», «Savādniekos» un pa daļai arī «Pēdējos». Gorkijs sagrauj tos mākslīgos pjedestalus, ko inteliģencei bija radījis simbolisms. Viņš atsedz tās līdzgājēju lomu revolucionarai kustībai un prasa noteiktāku nostāju. Viszīmīgākā lugā šai ziņā ir «Vasarnieki», kas izaug no stāsta, kurā varonis vērtē inteliģenci, kas dižojas par saviem sakariem ar laukiem: «Vai viņa tos pazīst? Vai tie viņiem var būt kas vairāk kā vieta, kur vasarā jauki padzīvot? Viņiem sādža — tā ir vasarnīca — un vispār viņi ir vasarnieki pēc viņu dvēseles būtības. Viņi ierodas, padzīvo un nozūd, atstājot aiz sevis dzīvē dažādus papīrīšus, skaidas, atkritumus, parastās pēdas, kas liecina, ka viņi te ir bijuši.» Bet Gorkijs ne tikai tiesā inteliģenci, viņš arī tai tic un vēlas to redzēt lielu. Gorkijs šo lielumu redzēja padomju inteliģencē. Jau 1910. g. viņš kādā vēstulē raksta: «Esmu tiesājis un vienmēr tiesāšu inteliģenci par to, ka tā dzīvo ar svešām domām, maz pazīst savu zemi, ir pasīva, vairāk sapņo un strīdās, nekā strādā, tas ir posts un ar to vajaga cīnīties. Bet — ziniet, ka krievu inteliģence, ņemta vēsturiski, kā spēks, bet ne kā viena vai otra persona — ir izcila parādība, gandrīz brīniškīga un ir par ko mīlēt mūsu inteliģencei, par ko cienīt.»

Otra socialā tema, kas apvieno lielāku lugu grupu ir — kapitala atmiršanas tema. Te minami tādi darbi kā «Vasa Železnova», «Zikovi», «Viltota nauda» un «Vecis». Turpat minami arī nepabeigtā triloģija «Jegors Buličovs un citi» un «Dostigajevs un citi».

Gorkijs nekad neapmaldās sīkās subjektivās temās. Gorkija socialās kolizijas vienmēr ir cieši saistītas ar strādnieku kustības raksturīgākiem etapiem. Tādēļ viņa mākslinieciskie tēli ir dialektiski, vienmēr «laikmetīgi», bet viņa metodes realizēti — vienmēr dzīvi, pilnasinīgi. Tie skatītājos spēj ierunāties ar milzīgu ideoloģisku spēku.

Gorkija dramas ir sociali optimistiskas. Tas ir revolucionarā proletariata cīņas optimisms. Visu Gorkija lugu iekšējās kustības avots ir cīņa par jauno cilvēku, par īstu cilvēku jaunos socialos apstākļos, proti — socialistiskā sabiedrībā. Vadītāja tema — socialistiskais humanisms. Pamattonis — romantisks pacēlums, kam jāpalīdz pārvarēt dzīves grūtības, socialistiskā realisma būtība, kas realismam sintezē revolucionaro romantismu.

Gorkija augstās dramaturģiskās prasības un ticība Padomju zemei ir pamats, uz kura veidojās padomju dramaturģija. Augstās dramaturģiskā prasības ir cieši saistītas ar labāko kas sastopams krievu klasiskajā dramaturģijā, dramaturģijā, kurai pasaules skatuves literatūrā ir ievērojamākā un nopietnākā vieta.

Gorkijs runā strādnieku sanāksmē

Maksima Gorkija nozīme folkloristikā

Lielais krievu padomju rakstnieks, sociālistiskā reālisma pamatlicējs, Maksims Gorkijs daudz spēcīgāk nekā jebkurš cits sava laikmeta mākslinieks ir bijis sasaistīts ar darba tautu, tās dzīvi, tās atziņām, cīņu un centieniem. Nākdams pats no vienkāršo darba ļaužu vidus, izaudzis starp tiem, mācījies dzīvot un strādāt kopā ar darba masām, līdz pat dibenam izbaudījis vienkāršo ļaužu sūrās ikdienas dzīves kausu, Maksims Gorkijs ne tikai spilgti un tēlaini atveidojis literatūrā sava laikmeta cilvēku dzīves likteņus, bet jo ģeniālā skaidrībā formulējis visai svarīgas dažādu zinātņu atziņas. Un šādos savos secinājumos lielais rakstnieks balstās ne vien uz grāmatu un akadēmisku lekciju materiāla, bet ļoti lielā mērā uz vienkāršas tautas darba ļaužu atziņām, kas paaudzi no paaudzes, ilgā sabiedriska darba procesā, smagā cīņā ar dabu un saviem sociālajiem ienaidniekiem sakrājuši milzumu vērtīgu sabiedrības un dabas novērojumu un vēl vērtīgākas atziņas par cilvēku sabiedrību un domāšanu.

Apguvis plašas darba tautas zināšanas par darbu, dzīvi un cīņu, uzsūcis no grāmatām lielā alkšmē visu, ko cilvēces lielākie ģeniji tai atstājuši rakstos, mācīdamies no revolucionāru pieredzes, Maksims Gorkijs līdzīgi pasaku brīnumdarim pavēris mums visās dēbesu pusēs jaunus apvāršņus uz darba dzīvi, uz dzīves jēgu un skaistumu. Tādā kārtā Maksims Gorkijs atklājis padomju tautām un cilvēcei visai svarīgas, lielas iezīmības atziņas, literatūras, valodas, mākslas, estētikas un morāles un šķiru sabiedrības vēstures un humanisma izpratnē. Gorkija secinājumi par literatūru, mākslu, valodu, rakstnieka darbu ir ļoti svarīgi mūsu socialistiskās literatūras un mākslas tālākā izveidē.

PSRS Zinātņu Akadēmijas pārskata izdevumā, sakarā ar Akadēmijas 220 gadu jubileju 1945. gadā, par Maksima Gorkija nozīmi radikālā padomju folkloristikas darba pārkārtojumā, pārvērtējot un metodoloģiski pārsverot līdzšinējās atziņas folklorā, sacīts, ka šai darbā «M. Gorkijam bijusi liela loma, izceļot folkloras kā klasiskā mantojuma nozīmi» (Очерки по истории Акад. Наук. 1945. g.).

Jautāsim: ko jaunu, radikāli izmainošu Gorkijs ienesis folkloras zinātnē?

Vispirms pašā folkloras būtības noskaidrojumā. Maksims Gorkijs kā zinātnieks marksists devis materialistiem stingri zinātnisku atbildi uz jautājumu, kas ir folklora un kā tā cēlusies.

Gandrīz veselu gadsimtu (kopš folkloru vāc, kārto un pēti) līdzšinējie folkloristi ar maz izņēmumiem tautas dziesmas, pasakas, teikas un tamlīdzīgus tautas mutveida poezijas sacerējumus neuzlūkoja par tautas plašāko masu poēziju — daiļradi, bet kā naivu, bērnišķīgu cilvēku fantazijas izpausmi, ar ko var reizēm tiksmināties, bet nevar to uzskatīt par nopietnu mākslu. Savukārt daži folkloristi apšaubīja tautas līdzdalību folkloras sacerēšanā, apgalvojot, ka tautas pasakas, dziesmas utt. sacerējuši visādi «izmeklēti», «augststāvoši» indivīdi.

Un Maksima Gorkija lielā vēsturiskā loma folkloristikā ir tā, ka viņš sagrāva dažādos maldīgos uzskatus par darba tautas mākslinieciskās radīšanas nespēju, par folkloras «nemākslinieciskumu», par folkloras «nezinātniskumu». Jau dažos savos rakstos pirms Oktobra Revolucijas perioda, bet jo sevišķi 20.—30. gados (pirmajā vietā jāmin Gorkija lielā runa pirmajā Padomju rakstnieku kongresā 1934. g.) lielais rakstnieks ar dzelžainu loģiku pārliecina mūs, ka folklora ir liela māksla, ka tai senākās cilvēces attīstības stadijās bijusi cilvēkiem gan mākslas, gan zinātnes, gan sabiedrības un visuma norišu izskaidrotāja loma. «No tālas senatnes folklora neatlaidīgi un īpatni pavada vēsturi,» Gorkijs saka (runa rakstnieku kongresā 1934. g.).

Un reizē ar to Gorkijs dod dziļi materialistisku izskaidrojumu folkloras būtībai un tās rašanai. Proti: folklora dzimusi tālā senatnē, cilvēces pirmatnējās kopienas periodā. Tā radusies pašas dzīves nepieciešamības — cilvēces sabiedriskā darba dēļ. Valoda, runa, noteikti ritmiski vārdi (skaņa) palīdz cilvēkiem kopīgā darbā, palīdz veikt to sabiedriski. No vienas puses, tā saista visus darbā, no otras — dod izskaidrojumu visam esošajam, palīdz meklēt ceļus darba atvieglošanai, tā produktivitātes celšanai. Un Gorkijs formulē tezi, ka folklora izpauž «seno darba ļaužu centienu atvieglot savu darbu, palielināt tā produktivitāti, nobruņoties pret četrkāju un divkāju ienaidniekiem un tāpat ar vārda spēku, ar «buršanas», ar «lāstu» paņēmieniem ietekmēt stihiskās, cilvēkam naidīgās dabas parādības» (runa rakstnieku kongresā 1934. g.).

Detalizēdams šo svarīgo atziņu un specifizēdams to, Gorkijs izskaidro arī dažādu senu mītu un pasaku būtību: «Jo vecāka pasaka un mīts, jo ar lielāku spēku tajos izskan cilvēku uzvaras gaviles pār dabas spēkiem...» «(Mītu, pasaku)... tēls bija zināmas pieredzes sumas ietvērums un tika uzņemts kā ideja, kas satrauca radošo spēku... Tādēļ mīts nav neauglīga fantazija, bet savā pamatā reāla tiešamība, kas papildināta ar izdomājumu un aicināta vadīt kolektīva dzīves darbību» (laikr. «Pravda», 1937. g. Nr. 167).

Fantazijas elementi, kas krāšņi vizuļo un mirgo kā tautas dzejā, tā prozā, Maksima Gorkija secinājumos arī iegūst savu materialistisku un marksistisku izskaidrojumu. Dabā un sabiedrībā nekas ne no kā nerodas. Arī cilvēku fantazija ne. Un Gorkijs saka: «Vēl daudz vairāk pamācošas nekā mitoloģija ir mums pasakas, jo tajās skaidrāk un bagātīgāk atspoguļoti darba ļaužu masas vaibsti, skaidrāk parādās tās domāšanas raksturs, viņas ilgas, viņas attieksmes pret darbu. Jāvērš sevišķa vērība uz to, ko sauc par nesavaldītu fantaziju, bet pēc sava jēguma ir visvarena, pasauli izmainoša darba apliecinājums» (laikr. «Pravda» Nr. 167 1937. g.).

Šo tezi Gorkijs pastiprina vairākkārt savos rakstos, norādīdams, ka cilvēki no pat dziļas senatnes fantazējuši par lidošanu gaisā, par niršanu zem ūdens, par lielu attālumu acumirklīgu pārvarēšanu, par skaistas, laimīgas un brīvas dzīves nodibināšanu nākamībā. Un Gorkijs piemin tiklab krievu, kā seno grieķu un daudzu citu tautu pasakas, kurās šis moments atradis spilgtu jo spilgtu izpausmi. Kādā savā rakstā (krāj. „Несобранные лит.-крит. Статьи" 1941. g.) Gorkijs saka: «Cilvēku vajadzību augumam nav robežu. Jo tālāk viņš dzīvos, jo vairāk vēlēsies. Cilvēks nekad nebūs apmierināts, un tā ir viņa labākā īpašība.» Tātad lielā vēlēšanās, neapmierinātība un griba, ko izteic dzejas un prozas folklora, ir mudinājuši cilvēkus izpētīt dabu, atsegt tās noslēpumus, pārvarēt dabas spēkus, radīt brīvu, laimīgu darba valsti.

Maksims Gorkijs folkloru kvalificē par izcilu mākslinieku poēziju. Tautas pasaku varoņi Gorkija formulējumā ir visspilgtākie mākslas tēli, kādus vien pazīst literatūra. Tie lielas mākslas liels izpaudums.

Un Gorkijs veic vēl vienu revolucionāru soli — savieno folkloru ar rakstu literatūru, pierādīdams, ka folklora ir rakstu literatūras pamats, tās celms un saknes. Folklora ir senākā literatūra, tās priekštece un vecākā māsa. Rakstu literaturai jāmācās no tās. Jāmācās rakstu literatūras darinātājiem — rakstniekiem. Mācīties no folkloras mākslinieciskā tēlu veidošanu, valodas vienkāršību un sulību, ģeniālu darba tautas dzīves un sabiedrības norišu un centienu izpratni skubina rakstniekus M. Gorkijs. Vēl vairāk — Gorkijs uzskata par rakstniekam nepieciešamu pārzināt folkloru. Vēstulē V. Amičinam (1904. g.) viņš raksta: «Rakstnieks, kam trūkst zināšanu folklorā — slikts rakstnieks. Tautas garamantās slēpjas neizmērojamas bagātības, un apzinīgam rakstniekam tās jāapzina.»

Pēc šiem M. Gorkija autoritatīvajiem spriedumiem par tautas mutvārdu poēziju, tās izcelšanos, nozīmi un lielo lomu cilvēces darba procesā un kultūras izveidošanā padomju folkloristika ir pilnīgi droši nostājusies uz cietas zemes un spēj veiksmīgi tālāk veidot folkloristiku, atbilstoši objektīvās materialistiskās zinātnes prasībām. Pēc marksistiskās teorijas korifeju — Marksa, Engelsa, Ļeņina un Staļina vispārīgiem principiāliem izskaidrojumiem par folkloru, folkloristam marksistam arī jābalstās uz ģeniālā rakstnieka Maksima Gorkija atziņām šai zinātnē. Maksima Gorkija vārds ir uz laikiem saaudzis kopā ar zinātni par darba ļaužu mutvārdu poezijas būtību nodibināšanos.

J. Niedre

J. V. Staļins un A. M. Gorkijs

GORKIJA SPĀRNOTIE IZTEICIENI

«Ja ienaidnieks nepadodas, — to iznīcina.»

*

«Cilvēks — tas skan lepni!»

*

«Ja neprot nīst, nevar dziļi mīlēt.»

*

«Kas radīts, lai līstu, — nevar lidot.»

*

«Lai stiprāk brāž vētra!»

*

«Vari krāsot sevi no ārpuses kā krāsodams, tas viss nobirzīs.»

*

«Mēs dziedam slavu drošsirdīgo neprātam.»

*

«Kad darbs ir prieks, tad dzīve laba! Kad darbs ir uzspiests, tad dzīve — verdzība!»

*

«Drošsirdīgo neprāts — lūk, dzīves gudrība.»

*

«Kundziskums ir tikpat kā bakas... cilvēks izveseļojas, bet zīmes paliek.»

*

«Kapeika ir saule mietpilsonības debesīs.»

*

«Māksla dzīvo no izdomām, zinātne realizē izdomas.»

«Jauna kultura sākas ar cieņu pret darba cilvēku, ar cieņu pret darbu.»

*

«Mūsu pasaule radīta nevis ar vārdu, bet ar pūlēm, ar darbu.»

*

«Daba mums devusi tikai dzīvību — vairāk nekā, — mēs paši esam ņēmuši un ņemam no tās visu, kas mums nepieciešams.»

*

«Cilvēks pēc savas dabas ir mākslinieks.»

*

«Viss patiesi gudrais ir vienkāršs un saprotams.»

*

«Darbs un zinātne — par šiem diviem spēkiem nav nekā augstāka virs zemes.»

*

«Vajadzīgs ļoti ilgi un cīlgi mācities, lai iegūtu tiesību dot — kādu uzmanīgu padomu.»

*

«Galvenais dzīves spēks ir prāts.»

*

«Dzīves jēga — kalpot revolucijai.»

*

«Pārvērst vārdu darbā daudz grūtāk nekā darbu vārdā.»

*

«Varonīgs darbs prasa varonīgu vārdu.»

PASAULES RAKSTNIEKI PAR GORKIJU

Antons Čechovs:

Jūs jautājat, kādās domās esmu par Jūsu stāstiem. Kādās domās? Talants neapšaubāms un pie tam īsts, liels talants. Piemēram, stāstā «Stepe» tas izpaudies ar neparastu spēku, un man pat uzmācas skaudība, ka es neesmu to uzrakstījis. Jūs esat mākslinieks, gudrs cilvēks. Jūs jūtat lieliski, Jūs esat plastisks, t. i., attēlodami lietu, Jūs to redzat un aptaustāt rokām. Tā ir īsta māksla.

Anrī Barbiss:

Gorkija ietekme mūsu jaunajos rakstniekos, mākslinieksos, artistos ir milzīga. Iepazīstoties ar viņa daiļradi, jaunatne sāk saprast, ka nepieciešama jauna sociāla kultura, cita attieksme pret dzīves jautājumu nostādījums — ne dzīves vispār, bet dzīves, atsevišķi ņemot, modernās sociālās dzīves. To nevar nosaukt par patīkamu — bet arī moderno sociālo dzīvi nevar nosaukt par patīkamu... Bet tā ir veselīga grāmata. Tā ir tik valsirdīga, attēlojot sociālo ļaunumu, tik nesaudzīga, noraujot pievilcīgos šķidrautus no netikuma, ka tajā slēpjas spēcīga tieksme uz labu. Tas ir dundurs, kas dzel iesnaudušās cilvēku sirdsapziņas, modina tās, lai dodas cīņā visas cilvēces labā.

Deni zīmējums

Herberts Velss:

(telegrama Gorkija nāvesdienā)

Aizgājis mūžībā vēl viens no tiem dižajiem gariem, ko izvirzīja revolucionārais process Krievijā. Nomiris pasaules rakstnieks. Viņa darbi paliek nepārspēti šedevri. Bet Gorkija nozīme neaprobežojas ar daiļliteratūru daiļradi, kas nevar būt tikai mākslas mākslai. Bet iedziļinoties šķiru procesos, kādi norisinās viņu acu priekšā, jaunatne pamazām pārliecinās, cik pareizi ir revolucionarie Ļeņina ieskati par socialo revoluciju.

Džeks Londons:

Gorkijs ir krievisks pašā savā būtībā, savā dzīves faktu aptverē un to traktējumā. Krieviskā pašanalize un neatlaidīgā iedziļināšanās — tā viņam tik raksturīga. Viņš līdzīgs saviem krievu brāļiem arī tai ziņā, ka viņa daiļradi caurstrāvo kaisls, kvēls protests. Tā ir mērķtiecīga. Viņš raksta tāpēc, ka viņam ir ko teikt — teikt ko tādu, kas jādzird visai pasaulei... Tā nav grāmata laika kavēklim, bet prasmīgs

Bernārs Šovs:

(intervija TASS korespondentam)

Es personīgi pazinu Gorkiju. Sastapos ar viņu pirms daudziem gadiem Londonā un samērā nesen Maskavā. Mums bija ļoti sirsnīgas attieksmes, un šis apstāklis, protams, pastiprina to iespaidu, kādu manī radīja viņa nāve. Esmu satraukts par to straujumu, kā pazūd mani 19. gadsimta laikabiedri. Drīz nebūs vairs neviena no mums. Un mani mulsina tas, ka es viņu pārdzīvoju. Valsirdīgi runājot, man šķiet, ka jaunatne, raugoties manī, domā, ka nav godīgi vilkt dzīvību tik ilgi. Vēl tikai pirms nedēļas manā sabiedrībā bija Česterions un Gorkijs, bet tagad ar mani nav neviena, izņemot Velsu, kas daudz jaunāks par mani, bet tomēr pieder 19. gadsimtam. Taisnību sakot, laiks jau pazust mums visiem — 19. gadsimta relikvijām. Padomju Savienību gaida pārāk liela nākotne, lai bažītos par pagātni.

Eptons Sinklers:

Es biju vēl pavisam jauns rakstnieks, kad Gorkija slava nodārdēja Amerikā. Un es mācījos no viņa, ka šā vārda tiešā nozīmē. Gorkijam ir liela loma tai lietā, ko var nosaukt par «apziņas politiku».

Es pirmoreiz sastapu Gorkiju, kad viņš ceļoja uz Ameriku 1906. gadā. Es tūdaļ sajutu lielu simpatiju un mīlestību pret viņu. Šīs jūtas nostiprinājās, kļuva vēl spēcīgākas, kad es viesojos pie viņa Ļeņingradā 1920. gadā. Es cerēju vēl vairāk pastiprināt mūsu tuvo draudzību, kad apmeklēju Maskavu 1934. gadā. Bet mēs nesaprotamā kārtā toreiz nesaradām. Mēs bijām, man tā šķiet, pārejoša garastāvokļa upuri. Mums izrādījās dažādi ieskati par rakstnieka stāvokli Padomju Savienībā.

Vēlākie notikumi mani pārliecināja, ka biju gluži nepareizi sapratis Gorkiju. Tāpēc manas sēras kā pasaules pilsonim, zaudējot vienu no vislielākajiem gariem, kļūst vēl asākas ar personīgām sāpēm. Es tā nožēloju, ka nevaru vairs viņu sastapt un pilnā mērā atjaunot mūsu sirsnīgo draudzību.

Herberts Velss:

(telegrama Gorkija nāvesdienā)

Aizgājis mūžībā vēl viens no tiem dižajiem gariem, ko izvirzīja revolucionārais process Krievijā. Nomiris pasaules rakstnieks. Viņa darbi paliek nepārspēti šedevri. Bet Gorkija nozīme neaprobežojas ar daiļliteratūru liela literatūra nevar atrasties nomaļus no nabago un apspiesto lielās cīņas.

Heinrichs Manns:

Gorkijs paplašināja literārās daiļrades apjomu, atklāja jaunus ceļus un perspektīvas pasaules literaturai. Viņš ienesa jaunas temas un jaunu lasītāju. Gorkijs pirmais ieveda literaturā un nožēloja kā varoņus tās šķiras pārstāvjus, kura līdz tam nebija reprezentēta literaturā... Un ja tagad rakstnieki viscaur nav pilsoniskās sabiedrības atkarībā, tad par to viņiem jāpateicas Gorkija ģenijam.

Stefans Cveigs:

Patiesību, brīnišķīgu, tīru un neapšaubāmu patiesību — to es kopš bērnības jutu katrā rindiņā, ko rakstījis Maksims Gorkijs. Šim cilvēkam nav vajadzīgas nekādas pūles, lai tas būtu patiess, viņš vienkārši nevar būt citāds, viņa acīs koncentrēta visas pasaules realitate, un no turienes tā, radoši atspulgota, staro uz mums. Viss, ko šis cilvēks stāsta, un viss, ko viņš kā mākslinieks izdomā, kļūst patiess tai brīdī, kad viņš to stāsta. Liekas, ka tu redzi pats savām acīm to, ko viņš attēlo. Viņa domas ir tīras un skaidras kā elementi, kā ūdens un gaiss. Kad viņš stāsta, tas ir tā, it kā stāstītu pati daba, tas ir tā, it kā dvēsele būtu ieguvusi vārda mākslu un tērpu, lai nostātos mūsu priekšā. Neviens mūsu laiku mākslinieks neliek, lasot viņa grāmatas, tik daudz pārdzivot kā Gorkijs.

Mārtiņš Andersens Nekse:

Gorkijs ir revolucijas bērns. Viņš dzēra no šās revolucijas avotiem, kamēr vēl tā nebija izlauzusies uz āru, tā sakot, no tās dziļēm, un visas viņa produktīvās tieksmes bija virzītas uz to, lai sagatavotu un veiktu lielo apvērsumu. No estetiskā viedokļa Maksims Gorkijs ir liels mākslinieks, bet līdz ar jauno Krieviju viņš, iegūdams neticamus apmērus, kļūst par jaunās pasaules dzīvu iemiesojumu. Viņš ir jaunās Krievijas sasniegumu paudējs. Un krievu tauta viņu mīl tā, kā reti kur mīlēts kāds mākslinieks.

Bernhards Kellermans:

Proletariata un visu darba ļaužu rakstnieks, viņš ziedojis visu savu milzīgo talantu, lai aizstāvētu apspiestās masas, visa viņa nemitīgā darba pilnā dzīve pieder šīm masām. Būdams liels savā neuzpērkamā patiesībā un savu sacerējumu nepārspējamā vienkāršībā, viņš bijis nenogurdināms un nesatricināms savās jūtās un savās literārās debijās. Viņš vienmēr palicis tās tautas dēls, no kuras radies. Visi viņa darbi apzīmogoti ar dziļu līdzjutību visiem pazemotajiem un izmisušajiem; šī mīlestība pret cilvēku, kas caurstrāvo visus dzejnieka sacerējumus, nodrošina viņam visu laikabiedru savstarpējo mīlestību un apbrīnu.

Romens Rolans:

Gorkijs, kas piedzimstot nācis no tautas dzīlēm, atkal laidis tajā saknes... Gorkijs un proletariats nav atdalāmi viens no otra. Es neesmu bijis tik laimīgs: trisdesmit gadu man nācās velti meklēt savu tautu, lai laistu tajā saknes... Augsne ap mani bija noplicināta, izkaltusi. Ne tā Gorkijam.

Gorkijs ir vētrasputns. Viņš apdzied vētru, kas atjauno un satricina cilvēci.

Aleksejs Tolstojs:

Norietējis lielais triju revolūciju laikmeta spīdeklis. Aizgājis pēdējais krievu klasiķis. Viņa lielā māksla saistīja krievu priekškara literatūras labākās tradīcijas līdz ar tās augsto humanismu, prasmi mīlēt, just un izprast cilvēku dvēseles — un jauno padomju literatūru.

Viņš bija mūsu vadonis, bargs un nesamierināms, viņš prasīja mākslai dziļi ziedoties.

Viņš bija padomju humanisma pamatu licējs.

Dārgo Alekse] Michailovič, dusi mierīgi.

Tava nāve padaris asāku mūsu cīņu par pasaules daiļradi. Tava ģenija apstarotie sazēlušie lauki piedzīvos krāšņu uzplaukumu.

A. M. Gorkijs

PIRMO REIZI es redzēju šo sievieti

Pirmo reizi es redzēju šo sievieti, kad viņa gāja aiz kāda apbedamā, acīm redzot sava tuvinieka, — melns krepa mākonis slīdēja no viņas galvas pār cēlo slaido augumu, skaisti izliektās lūpas bija cieši sakniebtas, sejā — kas bija līdzīga marmoram — sausi gailēja tumšās acis, un visa viņa man atgādināja lepnu ciešanu iemiesojumu.

Pēc tam es viņu šad tad satiku jūrmalā, tuksnesīgā un drūmā vietā: tur cits uz cita gulēja milzīgi pelēki akmeņi — nobrukušu kalnu atliekas, dziļām rievām sašķeltas, sāls kārtas un mirušu ūdensaugu klātas.

Nekustīgi kā statuja viņa sēdēja starp akmeņiem, — te viņas mēmo sāpju dziļums man atklājās vēl skaidrāk, — vējš lēni rotaļājās ar sēru plīvuru, bet no jūras klajuma cits pēc cita nāca jautri viļņi un saškīda pret akmeņiem pie viņas kājām. Reizēm viņas sejā es redzēju lielas smagas asaras.

Man gribējās ar viņu uzsākt sarunu, bet es neuzdrošinājos, taču reiz, spožā maija dienā, — jūra man palīdzēja.

Iepriekš jūra bija stipri nemierīga, bet tai dienā mīksti līgani viļņi jautri un vienmērīgi vēlās krastā, izrotādami drūmos, pelēkos akmeņus baltām putām, dažādu krāsu šļakatām; un ar maigu troksni atkal atgrima atpakaļ.

Kāds vilnis slinki pievēlās krastam, izslēja savu sprogaino galotni vēl augstāk, mirkli it kā palikdams nebēdīgā sastingumā, un, pēkšņi liekdamies, skaļi saškīda pret akmeņiem...

Sieviete klusu iekliedzās, ātri piecēlās kājās un smaidīdama sāka purināt no tērpa ūdens šļakatas.

Kad viņa iekliedzās, — es metos pie tās, bet tūliņ apstājos, redzēdams, ka viņai mana palīdzība nav vajadzīga.

Viņa pamanīja manu kustību — gaišs smaids apmirdzēja tās seju, skaisti notrīsēja lepno acu skropstas, un viņa dziļā krūšu balsī jautāja:

— Es izbiedēju jūs?

Pēc tam, ar acīm norādīdama uz jaunu vilni, kas klusu zagās uz krastu, piebilda:

— Tas tik negaidīti augstu uzšļāca... Piedodiet man! Es iztraucēju jūs...

— Nomierinieties, — es atbildēju, — jūs mani neiztraucējāt...

— Kā ne... Es redzēju. Tas nav labi. Nevajag cilvēku traucēt, kad viņš klusē...

— Jūs... savādi runājat... — es teicu.

— Es zinu šo vārdu vērtību, — viņa atbildēja mierīgi.

Un nosēdās augstāk uz akmens. Viņas seja atkal kļuva nekustīga, bet skats kavējās pie kaut kā jūras tālē, kas bija spožas saules pielieta un tukša. Tur cits pēc cita turpināja celties jautri, drosmīgi viļņi un vienmērīgi vēlās uz krastu, lai, smieklos putodami, sašķīstu pret pelēkajiem akmeņiem.

— Kundze! — es teicu klusu, — Nekas tā neaplaimo cilvēka dvēseli kā vientulība, bet reizēm pietrūkst spēka savas sāpes pārdzīvot vienam... Tad vientulība izkveldē sirdi kā sausums zemi.

Viņa pagriezās pret mani un uzmanīgi, bet klusēdama paskatījās man sejā skumji tumšām acīm.

— Es jūs redzēju, kad gājāt aiz zārka, — samulsis turpināju, — bet te — jūs raudājāt...

— Ai, tas nebija pirmais zārks! — teica viņa klusu un nolieca galvu. — Un nav tik sāpīgi apbedīt ļaudis kapos, cik sāpīgi tas, kad tos dzīvus jāapbedī savā sirdī. Bet gadās taču... Jūs saprotat...

Es sapratu. Mēs abi apklusām.

Pie mūsu kājām mira viļņi un cēlās atkal no jauna. Apnikstoši un kāri brēca kaijas, mūs apņēma spēcīga jūras smarža, saules staros jūra laistījās zaiganām, zilganām ugunīm, krāšņa, varena...

— Vai kāds ar jums ir dalījies laimē? — pēkšņi ierunājās sieviete. — Es domāju, — nē. Bet sāpēs? Laikam — bieži. Lūk, redziet!

Un atkal viņas skats domīgi aizklīda jūras klajumā, kur starp balto viļņu galotnēm nemierīgi šaudījās kaijas.

— Mēs pārāk daudz runājam par savām sāpēm, mēs pārāk daudz sūdzamies. Viss, kas ap mums, pilns mūsu vaidiem... Un mirstot visam mēs uzspiežam vienīgi savu personīgo ciešanu zīmi. Nāk citi ļaudis, viņi ir jauni, stipri un droši, bet jau pirms iepazīšanās ar dzīvi tie saindējas no mūsu mantojuma. Mēs iztēlojam dzīvi drūmām, tumšām krāsām un vienīgi savas vainas tēlojam skaistas, mēs visur, kur vien iespējam, — bet sevišķi dzejā — izvirzām savas personīgās neveiksmes. Tie, kas nāk pēc mums, visu to redz un dzird... un no svešu sāpēm nogurst ātrāk, pirms piedzīvo savas. Bet kad tās atnāk, — viņiem vairs nav spēka tām pretoties... un arī viņi skaļi vaid... — Viņa apklusa un paskatījās debesīs, kur nemierīgi šaudījās kaijas.

— Kas cieni cilvēku, tam jāklusē par sevi. Kas mums devis nekrietnās tiesības saindēt ļaudis ar savu personīgo vainu smago izskatu? Senatnē nāvīgi ievainotais lepni klusēja, lai pat ar vaidu nedotu ienaidniekam iemeslu ļaunam priekam... bet mēs esam gatavi piekliegt visu pasauli žēlabām pat tad, kad mums sāp zobi.

Brīdi rimusi, viņa teica klusi, bet skaidri:

— Tā gribētos redzēt ļaudis lepnākus. Ja es būtu burve — katru jaunpiedzimušo es apveltītu ar augstsirdīgu klusēšanu!

Viņa piecēlās — slaida, cēla, visa vieglā melnā plīvura mākonī. Pie viņas kājām padevīgi un jautri šķīda viļņi, viņas seja bija mierīga, un dziļās acis lepni raudzījās tālumā.

— Sveiki! — viņa teica, pamādama ar galvu, un viņas skropstas atkal maigi nodrebēja.

Es klusēdams viņai paklanījos.

Un viņa lēni aizgāja starp pelēkajiem akmeņiem, te parādīdamās, te atkal nozuzdama, lokana, stipra, pilna augstsirdīgas klusēšanas par savām sāpēm.

Draiski un jautri viļņi cits pēc cita sašķīda pret krasta akmeņiem, un gaiss, spirgtas jūras smaržas piesātināts, klusi un miegaini drebēja no viņu šalcošās skalošanās. Priecīgi un devīgi saule lēja uz jūru un zemi spēcīgu, dzīvinošu gaismu.

Tulkojis **Jānis Grants**

A. KURCIJS

MANAS ATMIŅAS PAR MAKSIMU GORKIJU

Ar šīm īsajām piezīmēm par Maksimu Gorkiju, sevišķi par viņa uzturēšanos Rīgā, nepretendēju pateikt ko jaunu Gorkija dzīves pazinējiem.

Gribu tikai pasvītrot lielā rakstnieka labvēlību pret latviešu tautu un inteliģenci.

Maksima Gorkija vārdu pirmo reizi pamanīju 1899. gadā, kad iestājos vidusskolā Liepājā. Tur mums, skolniekiem, bija savs literārs pulciņš, kur žurnāla «Jaunā dzīve» prospektā starp citiem, man jau pazīstamiem, autoriem bija minēts arī Maksims Gorkijs, ko vēl nepazinu.

No tā laika Gorkijs kā rakstnieks nav zudis no manas apziņas loka, tāpat kā viņa vārds nekad nav atstājis latviešu progresīvo rakstniecību.

Gorkijs kā liels un īpatnējs rakstnieks dzīvo latviešu inteliģences un strādnieku šķiras apziņā, viņa ietekme un iedarbība ir daudzpusīga un dažāda kā kulturas dzīvē, tā tieši literaturas žanru un stilu izpratnē.

Kad 1904. gadā ierados Rīgā studēt, uzzināju, ka tur būs Gorkijs. Studenti daudz par to runāja. Par to rakstīja demokratiskā prese. Arī Jaunais latviešu teatris un demokratiskās aprindas ap to Gorkiju gaidīja ar sajūsmu. Viņa luga «Dibenā» šais aprindās jau bija guvusi nedalītu piekrišanu.

Gorkijs bija ciešā kontaktā ar Rīgas krievu teatri, kur darbojās Michailovskis, Nezlobins, Stroganovs, Lilina, Charlamovs, arī Gorkija dzīvesbiedre aktrise Andrejeva. Šai teatrī uzveda Gorkija lugu «Vasarnieki» (Дачники). Saskarei ar latviešu preses un inteliģences pārstāvjiem bija iemeslu diezgan.

Tai laikā, atgriezies no trimdas, Rīgā uzturējās arī Rainis. Viņu šad tad redzēja Jaunajā teatrī. Un jaunatnes noskaņojumu vislabāk izteica divi lieli vārdi: Rainis un Maksims Gorkijs. Bieži man likās, ka čalojošā aktieru barā, kas pulcējās pie Krievu teatra, redzu Gorkija stāvu. Varbūt es maldījos.

Bet tad nāca diena, un es redzēju lielo rakstnieku, un pie tam pavisam tuvu.

Politechnikuma studenti rīkoja savu vakaru Amatnieku biedrības telpā. Programā piedalījās arī aktrise Andrejeva. Lasīs Čechovu. Varbūt, ieradīsoties Gorkijs.

Maksims Gorkijs ieradās tikai ap divpadsmitiem. Es viņu redzēju draugu vidū lielu un jautru, atklātu, drusku kaulainu seju, raksturīgu domātāja pieri, kā viņu mums rāda ģīmetnes no «Vētrasputna» laikiem.

No zāles tagad studentu sabiedrība pārvietojās uz fuajē, kur aktieris Charlamovs ar lielu dedzību un izjūtu deklamēja Gorkija «Feju», dzeju par jaunekli, kas nespējis samierināties ar dzīves pelēko un gauso ikdienu. Trīsas pāršalca klausītājus, kad deklamators it kā vērsās pret viņiem: — «un jūs kā tārpi lienat caur dzīvi...» Gorkijs likās apmierināts. Viņš smaidīja. Lielā pārvērtība valsts un mūsu tautas dzīvē tai brīdī man likās tik tuva.

Pēc 1905. gada revolucijas mūsu zemē iestājās reakcija. Rainis emigrēja. Arī Gorkija vairs Rīgā nebija. Vēl viņu mūsu sabiedriskie darbinieki redzēja Somijā. Tad vēlāk viņš aizbrauca uz Parizi, Ameriku, līdz beidzot apmetās Kaprī salā, Italijā. Bet visu šo laiku viņa darbi parādījās latviešu kreisās preses izdevumos, un rakstnieka sakari ar latviešu inteliģenci nesatrūka.

1915. gadā vasaras beigās kādu laiku uzturējos kā Petrogradas kara medicinas akademijas ārsts Somijā, Mustarojakos, pie Vamel-Feroi ezera. Un, lūk, pretējās vasarnīcas parkā pastaigājās Maksims Gorkijs, kas ceļā uz Petrogradu bija ieradies šurp no Italijas.

Nolēmu rakstnieku apmeklēt. Bet kad aizgāju, bija jau par vēlu: Gorkijs bija aizbraucis uz Petrogradu.

Vēlā rudenī no Pētera Stučkas saņēmu uzaicinājumu piedalīties Maksima Gorkija organizētā latviešu literaturas izdevumā krievu valodā. Tā sākās mana sadarbība ar Maksimu Gorkiju.

Prozu rediģēja pats Gorkijs un viņa līdzdarbinieks rakstnieks Serebrovs, dzeju — Valerijs Brusovs. Latviešu grupa, kurā piedalījās pats Stučka, Dora Stučka — Raiņa māsa, Dr. A. Priedkalns un es, ieteica tulkojumiem noderīgos darbus un stājās sakarā ar Petrogradā dzīvojošiem krievu rakstniekiem un dzejniekiem. Galavārds par dzejas tulkojumu vērtību piekrita Brusovam. Bet arī mums, latviešiem, te bija kas sakāms, jo krievu rakstnieki pa lielākai daļai tulkoja pēc latviska teksta tā saucamā burtiskā tulkojuma. Tā Raiņa dzejolis «Gausais asums» ceļoja no Petrogradas uz Maskavu un atpakaļ pāris reizes, kamēr ieguva to veidu, kāds tam tagad krievu valodā.

Kad sagatavošanas darbi bija galā, gājām pie Maksima Gorkija uz «Parusa» izdevniecību.

Labi atminos kādu no šādām apspriedēm. Ieradies bija pats Gorkijs, rakstnieks Serebrovs, izdevniecības vadītājs Ladižņikovs. Latviešu grupa, cik atminos, bija pilnā skaitā.

Tagad, kad Gorkiju tuvumā redzēju pēc ilgāka laika, viņš man likās krietni vecāks: stāvs manāmi sakumpis, krūtis it kā saspiestas, seja kaulaināka, vaibsti asāki. Mati un ūsas vietām jau uzrādīja sirmumu. Tikai acis bija vēl tās pašas laipnās un jautrās, ar asprātības liesmiņu kā senāk. Likās, tās bija tās pašas acis kā toreiz Rīgā, kad redzēju lielo rakstnieku pirmo reizi.

Gorkijs runā vidējā basa balsī, un viņa sarunas valodā fonetiski manāma pievolgas dialekta ietekme.

Ierunājāmies par latviešu dzejas tulkojumiem prof. Boduen de Kurtenē un Gredeskula izdevumā «Tēvija» (Отечество). Tur arī biju lasījis ebreju dzejnieka Bjaļika dzejas. Maksims Gorkijs ļoti tās ieteica, pie kam pēc kārtas visos sīkumos nosauca avotus, kur ar minētā dzejnieka darbiem var iepazīties. Viņa atmiņas spēja tiešām bija apbrīnojama.

Lasījām dažus pārtulkotus dzejoļus, starp citu, Raiņa «Nabaga brāļi».

Par Blaumaņa noveli «Nāves ēnā» Gorkijs priecājās. Kaudzīšu «Mērnieku laiku» fragmentu tulkojumi viņu aizkāra nepatīkami ar saviem «zušiem» («Jau» krievu valodā „уже", kas fonetiski atgādina „ужи" — zuši).

— Kad sākas tie «zuši», — teica Gorkijs, — tad zinu, ka nelaime mājās.

Dzērām tēju, un Gorkijs ar smalku humoru stāstīja anekdotus par Petrogradas kara laika cenzoriem, ar kuriem viņam kā žurnāla „Летопись" redaktoram nācās satikties.

— Kas ir liels cilvēks? — tā es sev jautāju. Mūsu vidū bija pasaulslavens rakstnieks. Bet viņš bija tik dabisks un vienkāršs savā gara diženumā.

Šķīrāmies tovakar spraigā gara pacilātībā, lai satiktos no jauna ar lielo rakstnieku — pēc *Oktobra revolucijas*. Gorkijs lasīja Teniševa auditorijā savu lugu «Vecis». Lasīja drusku dobjā balsī un monotoni.

Un atkal pagāja gadi. 1922. gadā biju Berlīnē. Maksims Gorkijs dzīvoja ar dzejnieku Hodoseviču netālu no Berlīnes kādā sanatorijā. Mūsu latviešu grupu Petrogradā viņš nebija aizmirsis un rekomendēja mani franču rakstniekam Šarlam Vildrakam, kura darbus es toreiz tulkoju. Berlīnē bija arī Maksima Gorkija dēls, ar ko man gadījās satikties un kas daudz interesējās par kino mākslu.

Gorkijs pārcēlās uz dzīvi Italijā, bet viņa daudzējādie sakari ar latviešu inteliģenci *un rakstniekiem nesaira*. Sorento viņu apmeklēja Pāvils Rozītis. Vēlāk saņēmām no Gorkija sveicienus.

Nodibinājās izdevniecība «Academia», kur noteicošais vārds bija Maksimam Gorkijam. Tagad viņš varēja realizēt savu seno nodomu — greznā ietērpā dot padomju tautām latviešu tautas garamantas, latvju tautas pasakas. Šis cildenais nodoms rakstniekam bijis jau no Rīgas laikiem. Šai darbā tiku uzaicināts arī es.

Jā, Maksima Gorkija simpatijas un labvēlība pret latviešu demokratiju bija dzīvas un nemitīgas. Viņš mūsu jaunajai rakstniecībai vēlējās pavērt vārtus uz pasaules literaturu. Ar lielā krievu rakstnieka nāvi mēs, latvieši, zaudējām daudz: savas rakstniecības cildeno aizstāvi un labvēli. „Великому Горькому, покровителю латышской литературы, последний привет издалека" — tāds bija Rīgas kreiso rakstnieku sveiciens Maksima Gorkija bērēs.

Tagad no Gorkija nāves pagājis jau 10 gadu. Maksims Gorkijs savā rakstnieka darbā un gara cīņā ir tik liels, ka viņu nevar aizmirst un aizstāt. Un latviešu rakstnieki un kulturas darbinieki ar lepnumu var teikt:

«Viņš dzīvoja starp mums».

KĀRLIS EGLE

MAKSIMS GORKIJS LATVISKI

Maksims Gorkijs ir viens no tiem krievu rakstniekiem, kas visvairāk saviļņojuši un dziļi skāruši latviešu lasītāju. Viņa daiļdarbi, apceres par literaturu un sadzīvi, viņa spriedumi par politiku un kulturu, nostāja sava laika cariskās Krievijas sabiedrībā, — viss tas daudziem jo daudziem bijis un palicis par patiesību, kam tie pieķērušies, nešaubīgi uzticēdamies un ticēdami tai. Tāpat kā Puškins, Ļermontovs, Gogolis, Turgeņevs, Ļevs Tolstojs, arī Gorkijs atradis visās tautās pasaulē visdzīvāko atbalsi. Dabiski, ka viņam vienaldzīgi garām paiet nav varējuši arī latvieši.

Pirmie Gorkija darbu tulkojumi latviešu valodā parādās gadsimtu maiņā, un viņš tūliņ nostājas tulkojamo autoru pirmajās rindās. Lasītāju rokās cits pēc cita nāk stāsti un tēlojumi, dziesmas un piezīmes, pat romāni: Kirilka (D. L. liter. piel. 1899., 65—71), Par velnu (turpat 71), Finogens Iljičs (*Jūlija Dievkociņa; Mājas V. Mēnešr.* 1899., 9), Aiz gara laika (A. Jesena; Citt. Raža I 1899.), Dziesma par ērgli (J. Raiņa; Saimn. un Zelt. kalend. 1900. gadam, 1899.), romans Toms Gordejevs (J. Tauriņa samērā apmierinošā tulkojumā; Mājas Viesa piel. 1900., 27—51) u. c. Ja atzīmējam, ka tai pašā laikā parādījās arī Gorkija pirmā stāsta Makars Čudra (krieviski iesp. 1892.) tulkojums (D.L. 1900., 125—127), Čelkašs (Citt. Rakstn. IX, 1901.); Bijušie cilvēki Pīpiņa-Vizuļa (Citt. Raža II. 1901.), Zazubrins Šmitu Jāņa tulkojumā (Citt. Rakstn. IX, 1901.), Jemeļjans Piļajs (Balss lit. piel. 1901., 42, 43) un citi tulkojumi, tad skaidri redzam, ka *latviešu tautā par Gorkija daiļradi* bijusi sevišķi liela un vispusīga interese. Dziesma par ērgli vien šais pirmajos trīs gados iespiesta kādu četru tulkotāju (J. Raiņa, J. Straumes-Vaidelaiša, Lejas-Krūmiņa un kāda anonīma) tulkojumā. Neklūdīsimies, ja piebildīsim, ka visi tulkojumi nav tomēr izlietoti, bet daļa būs palikusi arī neiespiesta. Tomēr triju gadu laikā bija tulkoti un iespiesti jau vairāk nekā 25 viņa darbi, to starpā klasiskie Makars Čudra, Čelkašs, Dziesma par ērgli, Bijušie cilvēki un romans Foma Gordejevs. Tulkotāju starpā redzam šādus rakstniekus — J. Raini, Jūliju Dievkociņu, Pīpiņu-Vizuli, J. Dravnieku, Lejas-Krūmiņu.

Gorkijs 1928. g. Tiflisā runā strādnieku korespondentu sanāksmē

Reizē ar šiem tulkojumiem radās un turpinājās arī raksti par pašu Gorkiju. Rainis savu tulkojumu ievada ar apceri par Gorkija dzīvi un darbiem (Saimn. un Zelt. kalend. 1899. g.), to pašu dara Pīpiņš-Vizulis (Citt. Raža II. 1901.); bet Zeltmatis-Kārkliņš (Atis) sniedz plašu atsauksmi par lugu «Skati Besemjonova namā», kas vēlāk pazīstama ar virsrakstu «Mazpilsoņi», resp. «Sīkpilsoņi» (Dien. Lapa 235, 1901.).

Vēl vairāk par Gorkiju sāk runāt nākamajā — 1902. gadā. Par Gorkiju raksta Kaudzītes Matīss (īpaši par Čelkašu, Pēterb. Av. piel. 61, 1902.) un J. Kreicbergs (Janus) rakstā: Kāds vāciešu uztraukums (Par Tolstoja, Dostojevska un Gorkija ietekmi Vācijā, — Vārds 114, 1902.), kā arī atkārtoti Pīpiņš-Vizulis, apskatīdams lugu «Sīkpilsoņi» (Vārds 125—126, 1902.). Šai gadā tulkoti pavisam 12 viņa darbi, to starpā Makars Čudra (Šmitu Jāņa; Citt. R. IX), Čelkašs (R. Baloža; M. V. piel. 17—19), Dziesma par vētrasputnu (A. Avena; D. Lapa 32), Mans ceļabiedrs (Valda-Zālīša; Citt. R. X) un romans Trīs cilvēki kāda nezināma tulkotāja tulkojumā (Dien. Lapa 54—181, 1902.).

Jo vairāk tuvojas vētrainais 1905. gads, jo Gorkija vārds biežāk sastopams latviešu laikrakstu un žurnālu slejās. Vienā pašā 1903. g. iespiesti apm. 15 viņa darbu tulkojumi un 10 rakstu par viņu, t. i. gandrīz tikpat, cik iepriekšējos trīs gados kopā; bet 1904. g. 6 tulkojumi un ap 20 rakstu par viņu. Sevišķi populārs Gorkijs kļūst ar lugu Dibenā, kurai pievienojas divu nākamo lugu — Sīkpilsoņi un Zaļumnieki — izrādes. Tulkojumu rindā svarīgākais šai laikā garākais stāsts Varite Oļesova (M. V. Mēnešr. 1903., 1—6) un Cilvēks (Vērotājs 1904., 9), bet tulkotāju vārdiem pievienojas Straumes Jānis (Valdelaitis), J. Puriņš (Līvu Jurka) u. c. Gorkija apcerētāju pulciņš kļuvis nu jau sevišķi kupls: tur redzam publicistu, literaturas un mākslas kritiķi Jāni Asaru, Zeltmati-Kārkliņu, Frici Mierkalnu, Luizi Skujenieci, Pīpiņu-Vizuli, Augustu Deglavu, Lejas-Krūmiņu, P. Ozoliņu u. c.

1905. un 1906. gadā šis darbs ir nopietni turpinājies, pie kam tulkotāju un apcerētāju rindai pievienojušies jauni vārdi: Kārlis Krūza, J. Kleinbergs, J. Alste, A. Birkerts, J. Duburs, R. Tautmīlis-Bērziņš u. c. Šai revolucijas lielākā uzliesmojuma gadā un pēc tam reakcijas sākumā, kad sāk trakot vācu baronu vadītās soda ekspedicijas, Gorkija vārdu atklātībā minēja ne vien sakarā ar viņa literariem darbiem, īpaši ar lugu izrādēm, bet jo vairāk vēl sakarā ar politiskiem notikumiem un viņa nostāju brīvības cīnītāju pusē. Gorkijs bija parādījis sevi reizē kā lielu rakstnieku, sabiedrisku cīnītāju un cilvēku. Šai laikā parādās viņa darbi jau arī atsevišķos izdevumos. Derīgu Grāmatu nodaļa izlaiž divus stāstu krājumus (1901., 1902.); *tiem seko* Filips Vasiljevičs (1905.), Vecā Izergila (1905.), Dibenā (1906.), bet 1907. gadā *jau pat Raksti* 4 burtnīcās, apraksts Amerikā, Jemeļjans Piļajs un Saules bērni.

Saprotams, smagais cara valdības reakcijas laiks, kas sekoja 1905. gada revolucijai, nevarēja būt labvēlīgs, lai Gorkija darbu tulkošana, iespiešana un izplatīšanās sekmētos. Un tomēr latvieši Gorkiju ir cītīgi tulkojuši un centušies viņa darbus iespiest laikrakstos un žurnālos vai atsevišķās grāmatās; tāpat viņi centušies katru gadu uzņemt savu teatru repertuaros un izrādīt Gorkija lugas. Un tā visā šai garajā laikā, no 1908.—1940. gadam, ir nākuši klajā ap 150 īsāku vai garāku Gorkija darbu tulkojumu, pirmiespiedumu vai atkārtojumu, un ap 180, lielāko tiesu īsu un vidēju, piezīmju un atsauksmju, tāpat apceru par viņu un viņa darbiem.

Daļa tulkojumu iznākusi atsevišķos izdevumos, grāmatās, piemēram: Ienaidnieki (1908.), Dieva meklētājs (Melnā Alkšņa; 1909.), Pasakas (J. Bītes; 1912.), Cilvēka dzimšana (V. Dāvida; 1912.), Okurovas pilsētiņa (P. Roberta-Pelšes; 1912.), Zaļumnieki (A. Bergmanes); Katordznieki jeb Vecis (A. Kronberga; 1920.), Devītais janvāris (Sudrabu Edžus un Klusā; 1921.), Artamonovu uzņēmums (K. Šopa; 1927.), Bērnība (Sudrabu Edžus tulkojumā; 1937.), Dibenā (1906.) un c. Daži no tiem izdoti Padomju Savienībā un Latvijā nonākuši tikai mazā eksemplaru skaitā.

Pārskatot visu līdz šim veikto, jāatzīst, ka īstais Gorkija atzīšanas un saprašanas, viņa darbu izdošanas laiks sācies tikai ar Padomju iekārtas nodibināšanos Latvijā.

Jau 1940. gadā parādās kādi 18 viņa darbu tulkojumi un ap 85 īsāki vai garāki raksti un piezīmes par viņu un viņa darbiem. Bet turpmāk šis skaits divkāršojas un trīskāršojas, 1945. gadā sākas Gorkija latviski tulkoto rakstu plašāks kopojums, kurā paredzēti viņa labākie darbi prof. Rūdolfa Egles redakcijā līdz ar sīku Gorkija latviski tulkoto darbu bibliografiju. Starp citu 1940./1941. g. iznākuši: Dziesma par vētrasputnu (A. Upīša; 1940.), Bērnība (1940.), Ļaudis (1941.), Manas universitātes (1941.), Māte (R. Krasta; 1941.) un Par literaturu (Rakstnieku kolektīva tulkojumā; 1941.), kā arī pirmā grāmata par lielo proletariata rakstnieku: Maksims Gorkijs (1941.).

Par Gorkiju interesējas visi redzamākie Latvijas padomju rakstnieki, viņu tulko, viņa dzīvi un darbus apcer Andrejs Upīts, J. Sudrabkalns, Rūdolfs Egle, A. Tirzmala, A. Grigulis, J. Niedre, J. Plaudis u. c.

Ja vērīgāk ielūkojamies, kas no Gorkija darbiem tulkots, tad ieraugām ļoti raksturīgu ainu. Latvieši visos laikos iemīļojuši un tulkojuši visvairāk taisni tos darbus, kuros izteicas brīvības cīņas un cildenā cilvēcības ideja. Vēlreiz jāatzīmē arī tas, ka jau pašā sākumā parādījušies un arī vēlāk sniegti viņa klasiskākie darbi: Makars Čudra, Čelkašs, Vecā Izergila, Reiz rudenī..., Dziesma par vētrasputnu, Foma Gordejevs, Biedri, Vectēvs Archips un Ļenka, Cilvēks, Dibenā, Varite Oļesova u. c. Daži no tiem ļoti bieži un vairākkārt atkārtoti vecos un arī jaunos tulkojumos. Sevišķi daudz un dažādos tulkojumos līdz pat jaunākajam laikam atkārtojušies Dziesma par vētrasputnu, luga Dibenā, kā arī stāsti: Biedri, Makars Čudra, Cilvēks, Pasakas, Māte. Luga Dibenā bez tam pieskaitāma pie visvairāk uz latviešu skatuvēm izrādītiem Gorkija dramatiskiem sacerējumiem, bet Cietumnieka dziesma (Saule lec un saule noriet) ne vien 1905. gada revolucijas saviļņojuma, bet arī vēlākajā reakcijas laikā tautā tikpat populāra un iemīļota kā Raiņa Lauztās priedes.

Un tas arī saprotams. Gorkijs ir un paliek viens no tiem lielajiem īpatnējiem krievu rakstniekiem, kuram līdzīga nav pasaules literaturā; rakstnieks, kas kritiski skatījis un rādījis krievu veco sabiedrību, tās nomāktākos un pazemotākos slāņus — dzīves grūtdieņus un basākājus rādīdams tādā cildenā cilvēcības, patiesas īstenības gaismā. Un viņš to visu panācis ar vienkāršiem, bet spilgtiem un spēcīgiem mākslinieciskiem līdzekļiem, klasiski skaidriem tēliem un izteiksmi, ka šie darbi atzīti un pievienoti labākajam, ko slavu ģenijs devis un kas nekad nenovecos un nezudīs.

VIĻA LĀČA „BĀKA UZ SALAS"

VALSTS JELGAVAS DRAMAS TEATRĪ

Aina no V. Lāča lugas „Bāka uz salas"

«Bāka uz salas» ir viena no visvairāk izrādītajām Viļa Lāča lugām. 1938. g. to pirmiestudējumā sniedza Dailes teatris, 1941. g. inscenēja Padomju Latvijas Ceļojošais teatris, un tagad, pēc Latvijas PSR atbrīvošanas no vācu okupantiem, lugu jaunā pārstrādājumā rāda Valsts Krievu Dramas teatris, to repertuarā uzņēmuši arī vairāki provinces teatri. Nesen šo lugu sāka rādīt Valsts Jelgavas Dramas teatris.

Nepakavējoties pie lugas satura, kas iztirzāts jau Krievu Dramas teatra inscenējuma apskatē šā laikraksta slejās, var tūlīt pievērsties Jelgavas teatra kolektīva darbam. Un pamatkonstatējums ir: šis iestudējums vēl spilgtāk nekā krievu klasikas skatē atzinību ieguvušās Gogoļa «Precību» izrādes pierāda, ka teatra mākslas ceļš iet augšup.

Lugas režijas darbu veicis Pēteris Lūcis, kas pratis dot vajadzīgos akcentus zvejniekciema videi, palīdzēt aktieriem raksturot gan dvēseliski skaidro, pienākuma apziņas pilno darba cilvēku garīgo pasauli, gan zemisko plutokratijas algotņu — ieroču kontrbandistu tumšos pasākumus. Sadarbē ar dekoratoru J. Stālu, kam tāpat pienākas atzinība, radīts darbībai ļoti pieskaņīgs, lugas īpatnējo atmosferu izteicošs skatuves ietērps. Šķiet, darīts viss iespējamais, lai ar pagaidām vēl trūcīgo teatra mašineriju uzburtu tik efektīgu sākuma skatu kā pret jūras bangām droši stāvošu bāku, kas, piemērotai muzikai skanot, paveras šķērsgriezumā, kur atklājas rūpīgi izveidotas bākas tehniskās ierīces, nepārtraukti darbīgi gaismas signali. Tāpat ar rūpīgu psiholoģisko nopamatojumu un labu scenisku izdomu nospraustas spēles situacijas: paretam gan pavīd šabloniski paņēmieni, kuri tomēr nav tādi, kas duras acīs. Režijas līnijas nostrādātas gludi. Lūča režisora talantam var paredzēt drošas attīstības iespējas.

No tēlotājiem grūtākais uzdevums R. Mustapam, kas veic sarežģīto bākas uzrauga Gaigala lomu. Patīkama vienkāršība viņa uztverē, ko tikai vajadzētu vēl ciešāk iegrožot, lai dažbrīd, sevišķi monologos, negaidītos aizraušanās patosa virzienā. Nav pietiekami izteiktas psiholoģiskās pārejas — pirmajā cēlienā, atbraucējus sagaidot, vēlāk, mostoties mīlai uz Benitu, trešajā cēlienā — rodoties šaubām un aizdomām. Ļoti tīra ir Mustapa mēmā spēle, brīva, nepiespiesta rīkošanās ar rekvizītēm, teicams viņa atturīgais tonis un kustības otrā cēliena sasprindzinājumu brīžos.

Viengabalainu, īpatnēju Benitas tēlu sniedz A. Žvagene. Jūtams, ka viņai gan vēl nav daudz skatuviskās pieredzes, tomēr aktrise padara ticamu Benitas jaunavīgumu, ko viņa izcel, žestos pasvītrojot biklumu un runā apraujot vārdus. Aktrises mākslinieciskā personība silta, simpatiska; diemžēl, viņai nav skatuviski izdevīgu balss tembralo īpašību, kas nepieļauj arī plašākas valodas izteiksmes nianses.

Viegls nav arī abu kontrabandistu tēlotāju — V. Berga un V. Caukas uzdevums: jārāda tumši, nelietīgi cilvēki, tomēr dodot viņu rīcības motivaciju. Tēli sniegti samērā korekti, gan netverot necik dziļi, vietumis arī pieturoties pie štampiem; dzīvāks, atraisītāks V. Caukas Kvinte, īpaši — otrā cēliena skurbumā atklājot zīmīgus rakstura vilcienus.

Pārējās lomas — vairāk vai mazāk blakuspersonaži. Jauku, humora bagātu bākas uzrauga palīga tipu pratis izveidot apdāvinātais raksturnieks A. Kalējs; gaišā sirsnībā veidots N. Porukas radītais sirmās zvejniekmātes tēls. Epizodisko jūrmalas skuķi jaukā, kautrīgā dabasbērna pasaules skatījumā sniedz O. Velze. A. Mūrnieka robežsargu virsnieks bāli, nelietekmīgi rādīts; kaut cik ciešāka saaugšana ar tēlu izjūtama vienīgi dramatiskās telefona šarunas momentā. A. Vītola, H. Velzes, M. Pīlādža nelielajās lomās nav saredzami īpatnēji rakstura vaibsti.

Jaunais «Bākas uz salas» inscenējums spilgti un aizrāvīgi parāda skatītājiem Viļa Lāča savdabīgo skatuves darbu, kam kā literarajā, tā inscenējuma ziņā novēlama plaša publikas atsaucība.

V. V.

M. SEMJONOVA UN J. KONDRATOVS GULBJU EZERĀ

Staļina premijas laureates, ar Ļeņina ordeni apbalvotās Valsts Lielā Akadēmiskā teatra solistes M. Semjonovas un Valsts Lielā Akadēmiskā teatra solista J. Kondratova viesošanās mūsu baleta dzīves ikdienā ienesa jaunu svaigu strāvu. Nekas tā neceļ un neaudzina baleta līmeni kā cildeni un augstvērtīgi paraugi, kādus sniedza Maskavas viesi. Izrādes notika Operas un baleta teatrī 7., 9. un 11. junijā.

Semjonova ir liela māksliniecīska personība. Līdzās tehnikas briedumam viņas priekšnesumos valdzina nemākslots dejas prieks, gracija un stila skaidrība. Viegli un nepiespiesti viņa veido tūres, pēdas piesitienus un lidojošus lēcienus. Arabesku pozēs Semjonova spēj neparasti ilgi noturēties līdzsvarā bez partnera atbalsta. To veicina ideali attīstītās kājas, potīšu un gurnu elastīgās locītavas.

P. Čaikovska baletā «Gulbju ezers» Semjonova dejoja abas titullomas: gulbju princesi un Odiliju. Ikvienā tēlā viņa ielika spilgtas īpatnību zīmes. Gulbja dejās ritmiski melodiskais zīmējums liegi sakļaujas ar plastiskajiem kustību ornamentiem. Emocionālie momenti te mazāk uzsvērti. Kaislo un viltīgo Odiliju Semjonova veidoja temperamentīgās un straujās kustībās. Virtuozos virpuļgriezienos un izsmalcināti dzidrā soļu rakstā šajā lomā atplauka viņas mākslas varenība.

J. Kondratovs Zigfrida lomā aplieciināja sevi kā augstas klases dejotāju. Valdzināja viņa izteiksmīgie žesti, brīvās kustības un skulpturalās pozes. Divdejās, īpaši liriskajos gulbju skatos, Kondratovs bija delikats un uzmanīgs partneris. Klasiskajās variacijās viņš traucās komplicētos lēcienos un atsperīgās gaisa tūrēs.

Centība un spars ielikti arī pārējo solistu un visa baleta kolektīva darbā. Ar atzinību minami A. Ozoliņš, L. Gulbe, M. Svareniece, T. Vītiņa, I. Strode, A. Ulmanis, A. Puriņš, E. Galiņš. Daži grozījumi, kas izdarīti kordebaleta grupējumos un kustībās, uzvedumam nākuši par labu. Respektējot dejotāju tempus, orķestri uzmanīgi vadīja Arvīds Jansons.

Elza Siliņa

Kultūras dzīve REPUBLIKĀ

Koncertļ Madonā

Nobeidzot mācību gadu, Madonas muzikas skola bija sarīkojusi koncertu. Teicamu prasmi parādīja klavieru klases audzēkņi Ināra Puķīte, Edīte Gaile un Anna Vanaga. Vairākas vijoļu variacijas labi nospēlēja Raimonds Aizderdzis.

*

Mācības gada beigu koncertu bija sarīkojis arī vidusskolas pašdarbības pulciņš. Koris izpildīja latviešu tautas dziesmas un padomju komponistu darbus. Solo dziesmas — A. Jurjāna «Jel nevaicā» un J. Stabulnieka «Rīta stunda» — dziedāja skolniece Raisa Slapnere. Klavieru pavadījumu sniedza muzikas skolas audzēkne Anna Vanaga.

Dramatiskā kopa uzveda R. Blaumaņa lugu «No saldenās pudeles».

Koncerts Liepājā

«Padomju Latvijas dārzkopis» rīkotajā koncertā Liepājā piedalījās Liepājas Muzikāli dramatiskā teatra solisti: soprane A. Fišere-Zvagule, tenors V. Ašļevskis, akordeonists Ed. Sakss un viru kora «Dziedonis» dubultkvartets. Pie klavierēm pavadīja A. Fišers un A. Budris.

Vasilija Liekņa koncerts

Jelgavas kulturas namā viesojās Liepājas Operas un baleta teatra solists Vasilijs Lieknis. Koncertā viesis izpildīja itaļu komponistu arijas, Emīļa Dārziņa kompozicijas un krievu tautas dziesmas.

*

Plašāku koncertu bija sarīkojis arī Jelgavas kulturas nama stīgu orķestris diriģenta P. Suslova vadībā. Programmā bija Rosini, Supē, Bulanžē un Kalmaņa darbi.

Dubultkvartets «Dzintarzeme» Kuldīgā

Kuldīgas muzikas skolā ar koncertu viesojās vīru dubultkvartets «Dzintarzeme». Sapulcējušies kuplā skaitā, Kuldīgas darba ļaudis un inteliģence noklausījās A. Kalniņa, J. Ozoliņa, J. Mediņa, Feila un citu latviešu komponistu dziesmas.

*

Valsts Liepājas Muzikali dramatiskais teatris Kuldīgā sniedza Dž. Prīstlī lugas «Ieradies inspektors» izrādi. Režiju vadīja J. Lūsens.

Gatavojas mākslinieciskās pašdarbības skatei

Smiltenē

Smiltenes pagastā darbojas divi dramatiskie pulciņi — Smiltenes un Cērtenes ciemos. Vairākas izrādes pulciņi snieguši arī Smiltenes pilsētā un apkārtnē. Mākslinieciskās pašdarbības skatei Smiltenes ciema pašdarbības pulciņš gatavo R. Blaumaņa lugu «Pazudušais dēls».

Cēsīs

Cēsu kulturas nama dramatiskais pulciņš režisora Krastiņa vadībā uzveda Viļa Lāča lugu «Uzvara». Mākslinieciskās pašdarbības skatei pulciņš iestudē R. Blaumaņa lugu «Indrāni».

Jelgavā

Jelgavas kulturas nama dramatiskā kopa aktiera Fr. Liča režijā iestudējusi un uzvedusi Viļa Lāča lugu «Vedekla». Šo iestudējumu pulciņš sniegs arī mākslinieciskās pašdarbības skatē.

Deju kolektīvs Radziņas vadībā iestudē latviešu tautas dziesmas. Skatei cītīgi gatavojas arī orķestris.

Rīgas Jūrmalā atklāta vasaras koncertu sezona

Svētdien, 2. junijā, Dzintaru koncertzālē notika Rīgas Jūrmalas vasaras koncertu cikla pirmais koncerts. Tajā piedalījās Nopelniem bagātais mākslas darbinieks prof. Jevgeņijs Vitings, Nopelniem bagātie mākslas darbinieki Elfrida Pakule un Aleksandrs Daškova, pianists Hermanis Brauns un vijolnieks Valdemārs Stūresteps.

Turpmāk Valsts Filharmonija Rīgas Jūrmalā rīkos caurmērā četrus koncertus nedēļā, sniedzot klasisku repertuaru, vieglu muziku un estrades programu.

Liepājas teātris Kuldīgā

Kuldīgā viesojas Liepājas Muzikali dramatiskā teatra baleta solisti un dziedātāji — Marta Alberinga, Erna Kukaine un Pēteris Latiševs. Koncerts notika Kuldīgas kulturas namā. Skatītāji ļoti atsaucīgi uzņēma arī latviešu, krievu, ukraiņu un kaukaziešu tautas dejas. Tuvākā nākotnē teatris lauku skatītājiem parādīs savu jaunāko iestudējumu «Ieradies inspektors».

Arv. D.

PSRS Mākslas lietu komitejas teatru daļas vadītājs A. Platanovs Liepājā

Liepājā bija ieradies PSRS Mākslas lietu komitejas teatru daļas vadītājs A. Platanovs, kas iepazinās ar Liepājas Muzikali dramatiskā teatra darbu. Viesis noskatījās Ostrovska lugas «Mežs», Pučīni operas «Toska», Bizē operas «Karmena» un Kalmaņa operetes «Silva» izrādes. Pēc izrādēm notika teatra kolektīva sanāksme. Latvijas PSR Mākslas lietu pārvaldes teatru daļas vadītājs Jalinskis pastāstīja, kā Liepājas Muzikali dramatiskais teatris viena gada laikā izaudzis par vienu no priekšzīmīgākajiem mūsu republikas teatriem ar plašu repertuaru. Pēc tam A. Platanovs analizēja A. Ostrovska lugas «Mežs» inscenējumu, ar ko teatris piedalījās krievu klasiskās dramaturģijas skatē. Lai gan ir trūkumi dažu lomu, it īpaši Neščastļivcevs un Ščastļivceva lomu traktējumos, iestudējuma mākslinieciskais līmenis nav zemāks par dažu Rīgas teatru iestudējumiem.

Tālāk b. Platanovs pakavējās pie operu uzvedumiem, aizrādot uz dažām režijas kļūdām masu skatos un mizanscenās. Kalmaņa operetē «Silva», pēc viņa domām, vietām saskatāms operetiskā ritma atslābums. Nopietni strādājot, Liepājas Muzikali dramatiskais teatris noteikti izveidosies par priekšzīmīgu padomju teatri Latvijas republikā. Atzinību izpelnījās teatra baleta soliste Marta Alberinga un dziedātāja Ārija Majore-Širmane, kuras saņēma uzaicinājumu viesoties Maskavā.

Arv. Dukurs

VAPP GRĀMATU APGĀDS redakcijai piesūtījis šādus izdevumus:

J. Staļins. «Runa Kremļa pilī Sarkanās Armijas akadēmiķu izlaidumā 1935. g. 4. maijā; M. Ovsjaņikovs «Socialisms un komunisms; B. Sucharevskis. «Padomju ekonomika Lielajā Tēvijas karā; Ustav Vsesojuznovo Ļeninskovo kommunističeskovo sojuza molodeži; Aritmetika pamatskolai, II klasei; A. Mežaks. «Savvaļas ārstniecības augi». L. Ļepovs. «Par VK(b)P statutiem». Fr. Šillers. «Vilhelms Tells», drama piecos cēlienos, tulkojis J. Rainis (IX klasei); Ļ. N. Tolstojs. «Zēna gadi», Kārļa Egles tulkojums; A. Čechovs. «Stāsti», tulkojusi Aina Plaude; PSRS vēsture, III daļa, mācības grāmata vidusskolas X klasei, prof. A. Pankratovas redakcijā; prof. Dr. Apsīts. «Augsnes mēslošana».

J. Staļins. Par Ļeņinisma pamatiem, par Ļeņinisma jautājumiem; akadēmiķis V. Komarovs, K. Marksa un F. Engelsa par bioloģiju; A. Višinskis. Ļeņins un Staļins — lielie padomju valsts organizatori. J. Kalnbērziņš, Latvijas K(b)P CK sekretārs. Par PSRS un Latvijas PSR Tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgades plānu 1946.—1950. gadam un par mūsu republikas partijas organizāciju uzdevumiem; E. Birznieks-Upītis. Pince; prof. V. Kružkovs. Par XIX gadsimta krievu klasisko filozofiju; Kā jāmāca vēsture; R. Baķis. Lopārstniecība; Aritmetika pamatskolai, I klasei.

KONCERTOS

Nopelniem bagāto mākslinieku Elfrīdas Pakules un Aleksandra Daškova koncerts noritēja augstas vokalas kulturas līmenī. Prominentā māksliniece no jauna apliecināja savas spožās artistiskās spējas ariju un romanču virknē, žilbinot ar virtuozo, tīri instrumentali rapido techniku, vokalo vieglumu, priekšnesuma eleganci. No visiem sniegumiem kā pilnīgāko gribētos atzīmēt Nakts karalienes ariju no Mocarta «Burvju flautas», atskaņotu ar lielu un skaistu stila izpratni.

Aleksandrs Daškovs plašā un grūtā ariju un romanču repertuarā parādīja daudz vokali techniskas un priekšnesuma veiksmes. Dziedonis savu balsi, tikami tembrētu basbaritonu, kopis labās beikanta tradicijās, dziedājumā meklē lielu līniju, tīras vokalās kvalitates. Ļoti patīkamā formā izskanēja dažas italiešu operu arijas, gluži pārsteidzošā virtuozitatē un teicama humora priekšnesumā slavenais Forlafa Rondo no Glinkas operas «Ruslans un Ludmila». Nav šaubu, ka jaunais mākslinieks iegus arī padziļinātāku psiholoģisku pieeju atskaņojumiem, kādas zināmā mērā trūka vēl tādos darbos kā, piemēram, Rimska-Korsakova dramatiskajā «Pravietī».

Teicamu pavadītāju kā arvien bija Hermanis Brauns.

*

Nopelniem bagātais mākslas darbinieks prof. Nikolajs Dauge ir viens no nedaudzajiem mūsu aktivajiem koncertējošiem māksliniekiem. Tāpēc saprotama bija arī publikas dzīvā interese par viņa klavieru vakaru. Koncerts deva ļoti gaumīgas, tīras un izkoptas atskaņojuma mākslas iespaidus. Sevišķi priecināja Šumaņa un Metnera darbu atskaņojumi, kas šķietas arī koncertanta temperamenta īpašībām atbilstošākie. Ļoti delikati, smalkjūtīgi un valdzinoši atklājās Šumaņa poetiskās «Bērnu ainas», virtuozi spožais Metnera b-molla «Improvizacijas» priekšnesums skaisti pakalpoja šā pie mums tik maz spēlētā ievērojamā krievu klaviermuzikas meistara iepazīšanai. Dauges dinamiskā zīņā atturīgais spēles veids zināmā mērā ierobežo Šopena un Lista skanīguma krāsainību. Bet viscauri programas atskaņojumā valdzināja teicama gaumes kultura, priekšnesuma skaidrība — īpašības, ko dažkārt mēdz aizstāt ar lielu patosu un skaļumu.

*

Savu pirmo «lielo» koncertu Konservatorijas zālē deva VEF jauktais koris sava diriģenta Evalda Skudras vadībā. Gan bijām cerējuši lielās fabrikas kora kolektīvu redzēt dižāku skaitā (tagadējā sastāvā ap 50 dziedātāju), gribētos īpaši kora «pirmās vijoles»» — sopranus dzirdēt spēcīgākus un spožākus; kvalitativi vērtīgas vīru balsis, kuru skaitu tomēr derētu pavairot, īpaši tenorus. Koris čakli strādājis un nebija baidījies pat tādu mūsu korliteraturas milzu darbu kā Em. Melngaiļa «Daba un dvēsele», Em. Dārziņa «Lauztās priedes», kuru atskaņojumi bija techniski droši, ja arī nespēja izsmelt visas šo dziesmu «orķestralās» skanīguma iespējamības. Savus labākos sniegumus koris panāca vairāk liriska rakstura dziesmās — P. Barisona «Latvijā», J. Vītola «Saules svētkos», P. Līcīša «Ganiņā», dažās tautas dziesmās: J. Graubiņa «Trīcej' kalni», E. Vīgnera «Aijā, žūžū», J. Vītola «Trīs meitiņas lielījās», kuru atskaņojumi bija silti un dzidri. Kora turpmākajā darbā vērība pievēršama lielākas intonacijas noturības panākšanai, tāpat labojami arī daži izrunas trūkumi.

Mūsu koru kulturas lielajā un steidzamajā atjaunošanas darbā VEF kora māksliniecīskie sasniegumi jāapsveic kā ievērojams solis uz priekšu.

Jēkabs Vītoliņš

CHRONIKA

KOMEDIJU KONKURSS

Igaunijas PSR Mākslas lietu pārvalde bija sarīkojusi komediju konkursu. Bija iesūtīti 40 rokraksti.

Pirmā premija nav piespriesta nevienam darbam. Divas otrās premijas piespriestas Aino Tigane par komedijām «Izdevniecība», «Tautas ienākums» un Hugo Raudsepam par komediju «Ērzelis Tizenoten». Abas komedijas tuvākā laikā uzvedīs Tallinas un periferijas teatri.

«ARCHITEKTURAS ALMANACHS»

Igaunijas PSR Mākslas lietu pārvalde nolēmusi, sākot ar junija mēnesi, izdot «Architekturas almanachu». Almanachs būs veltīts Tallinas un Tērbatas atjaunošanas un rekonstrukcijas ģeneraliem plāniem.

JAUNAS LUGAS

Valkas teatrī «Sjade» notika V. Ļuļes un I. Marana lugas «Degošā zeme» pirmizrāde. Luga godalgota 1945. gadā notikušajā lugu konkursā.

Tai pašā konkursā godalgotās lugas A. Sivadi «Vīrve» un H. Sāra «Dzīve atdzimst uz drupām» iestudē Pērnavas teatris «Endla», Rankeres Dramas teatris un Vilandes teatris «Ugala». Tallinas Jaunatnes teatris iestudē konkursa ieteikto Mihkla un Kurve lugu «Sagaidīto ceļš».

PREMJERAS LIETUVAS TEATROS

Lietuvas PSR Operas un baleta teatris iestudē B. Smetanas operu «Pārdotā līgava». Kaunas Dramas teatris gatavo A. Vienuola Žukauska vēsturisko lugu — «Cietoksnis». Paņevežas teatris drīzumā uzvedīs N. Gogoļa lugu «Revidents», Klaipēdas un Šauļu dramas teatri — J. Žemaites darbu dramatizējumus «Marti» un «Klampine».

DZIESMU KONKURSS

Lietuvas PSR Mākslas lietu pārvaldes rīkotajā konkursā par labākās dziesmas radīšanu pirmo godalgu saņēma profesors I. Švjadas un K. Galkauskas par dziesmu «Uz priekšu, Padomju Lietuva» (V. Montvila teksts). Pavisam godalgotas deviņas dziesmas.

*

Atzīmējot Maksima Gorkija nāvesdienas desmito gadadienu, Lietuvas PSR Dramas teatris izrādīs Gorkija lugu «Ienaidnieki», Kaunas dramas teatris — «Saules bērni», Marjampoles teatris — «Jokdari».

*

Maksima Gorkija 10 gadu nāvesdienā Tallinas teatris «Estonia» izrādīs M. Gorkija lugu «Ienaidnieki», Jaunatnes teatris uzvedīs romana «Māte» dramatizējumu, Sarkankarogotās Baltijas flotes teatris izrādīs lugu «Pēdējie», Narvas pilsētas teatris — lugu «Sīkpilsoņi».

Laikraksts «Literātūra un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkolēģija: **J. Grants** (atbildīgais redaktors), **M. Buša, N. Grīnfelds, A. Grigulis, A. Krūmiņš, A. Lapiņš, A. Sakse.**
Redakcijas adrese Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbļ. 1. —. Abonēšanas maksa Rbļ. 52,— gadā.
Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs VAPP laikrakstu un žurnālu apgādniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.
Iespiests Vapp Poligr. tresta tipogr. Nr. 1 «Ciņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/ JT04412